

Technická univerzita v Liberci
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra: primárního vzdělávání
Studijní program: 1. stupeň ZŠ
Kombinace: učitelství pro 1. stupeň ZŠ

PERIODIZACE DUŠEVNÍHO VÝVOJE DÍTĚTE OD NAROZENÍ AŽ DO BATOLECÍHO VĚKU

The periodization of mental development of child from
nativity to toddler age

Periodisierung des psychischen Lebens eines Kindes
von seiner Geburt an bis zum dritten Lebensjahr

Autor:
Michala LANGEROVÁ

Podpis:

Adresa:
Vlnařská 707
Liberec 6
460 01

Vedoucí práce: PaedDr. Ivona Futschíková
Konzultant: PaedDr. Ivona Futschíková

Počet

stran	slov	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
85	22758	21	3	11	3

V Liberci dne:

PROHLÁŠENÍ K VYUŽÍVÁNÍ VÝSLEDKŮ DP:

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

Autor: MICHALA LANGEROVÁ

Datum:

Podpis:

PODĚKOVÁNÍ:

Tímto bych chtěla poděkovat všem, kteří mně při psaní této práce podporovali a pomáhali mi. Největší dík patří vedoucí práce PaedDr. Ivoně Futschíkové, bez jejíž cenných rad a podnětů bych se při psaní své diplomové práce neobešla. Poděkování dlužím také manželům Machálkovým, kteří mi umožnili, abych psala o jejich synovi, a dodávali mi potřebné informace a materiály. Další velký dík náleží mému příteli Ondřeji Nýdrlemu, který mi vnukl myšlenku, abych zpracovala právě toto téma. V neposlední řadě musím poděkovat svým rodičům Martě a Jiřímu Langerovým, kteří mi pomohli s korekturami.

ANOTACE:

Diplomová práce má za úkol zjistit, jakým způsobem se rozvíjelo námi vybrané dítě v průběhu prvních tří let života. Zjištěné informace jsou srovnávány s teoriemi popsány v odborných publikacích. Výsledky prvních dvou domněnek jsou zpracovány v tabulkách a tři ze čtyř hypotéz jsou také zdokumentovány fotograficky. Zabývala jsem se daným tématem především z toho důvodu, že raný věk je pro dítě obzvláště důležitý. Vytváří si v něm předpoklady pro veškeré dovednosti, které může uplatnit v pozdějších obdobích, zejména pak na základní škole. Jako budoucí učitelka národní školy jsem se zaměřila především na duševní vývoj jedince v souvislosti s pohybovými dovednostmi a rozvojem řeči. Také mě zajímalo, jakým způsobem jeho vývoj ovlivnilo narození sourozence a jak se rodiče podílejí na jeho celkovém rozvoji.

Klíčová slova: Vývojová psychologie, novorozenecký věk, kojenecký věk, batolecí věk, akcelerace, retardace, psychický vývoj, vývoj motorických dovedností, sociální vývoj, rozvoj řeči

SUMMARY:

The main task of this diploma thesis is to find out how the child we have chosen have developed in the first three years of his life. The pieces of information I have gained are compared with theories in specialized publications. The results are elaborated in charts and the three of four hypotheses are supported by photographs. I was interested in this topic especially because this young age is very important for a child. The child develops skills he/she can need later in future, especially at primary school. As a future primary school teacher I have focused especially on the child's mental development in context of locomotive skills and language development. I was also interested in which way the child's development was influenced by his brother's birth and how his parents participate in his overall development.

Key words: Psychology of development, new-born age, toddler age, acceleration, retardation, mental development, development of locomotive skills, social development, language development

ZUSAMMENFASSUNG:

Die Diplomarbeit beschäftigt sich mit dem Thema, wie sich ein von uns ausgewählte Kind im Laufe seiner ersten drei Jahre entwickelt hat. Die erzeugten Informationen werden dann mit in verschiedenen Fachbüchern beschriebenen Theorien verglichen. Ergebnisse der ersten zwei Vermutungen werden in Tabellen abgehandelt und drei von vier Hypothesen werden auch fotografisch dokumentiert. Ich habe mich mit diesem Thema vor allem angesichts der besonderen Wichtigkeit der ersten drei Lebensjahre für das Kind beschäftigt. In diesem Lebensraum werden Voraussetzungen für alle Fertigkeiten geschaffen, die das Kind in späteren Lebensjahren anwenden kann, besonders in der Grundschule. Als zukünftige Lehrerin in einer Grundschule habe ich mich vor allem auf die psychische Entwicklung eines Kindes im Zusammenhang mit seiner Sprach und Motorikentwicklung konzentriert. Mein Interesse hat auch darin bestanden, auf welche Art das Leben unseres ausgewählten Kindes durch Geburt von seinen Geschwistern beeinflusst wurde und wie sich die Eltern an der gesamten Entwicklung beteiligen.

Schlüsselwörter: Entwicklungspsychologie, Neugeborenealter, Säuglingsalter, Babyalter, Akzeleration, Verzögerung, psychische Entwicklung, Motorikentwicklung, Sozialentwicklung, Sprachentwicklung

ZADÁNÍ DIPLOVÉ PRÁCE:

Zadání je v jiném souboru

OBSAH

ÚVOD 8

TEORETICKÁ ČÁST 9

1. VÝVOJ DÍTĚTE OD NAROZENÍ DO 1. ROKU VĚKU	9
1.1. OBDOBÍ NOVOROZENCKÉ	9
1.2. OBDOBÍ KOJENECKÉ	14
1.2.1. Tělesný a pohybový vývoj	14
1.2.1.1. Tělesný vývoj	14
1.2.1.2. Vývoj pohybových dovedností	15
1.2.2. Psychický vývoj	19
1.2.2.1. Vývoj poznávacích procesů	19
1.2.2.2. Vývoj paměti a myšlení	23
1.2.3. Vývoj řeči	24
1.2.4. Vývoj socializace	26
1.2.4.1. Fáze socializace dítěte	27
1.2.4.2. Hry v kojeneckém věku	29
1.2.4.3. Rozvoj vztahu s matkou	30
1.2.4.4. Sebepojetí kojence a rozvoj vztahu k sobě samému	32
2. VÝVOJ DÍTĚTE OD 1. DO 3. ROKU VĚKU	34
2.1. OBDOBÍ BATOLECÍ	34
2.1.1. Tělesný a pohybový vývoj	34
2.1.1.1. Tělesný vývoj	34
2.1.1.2. Vývoj pohybových dovedností	35
2.1.2. Psychický vývoj	37
2.1.2.1. Rozvoj poznávacích procesů	37
2.1.2.2. Rozvoj paměti	38
2.1.2.3. Rozvoj představivosti	39
2.1.2.4. Rozvoj myšlení	39
2.1.3. Vývoj řeči	40
2.1.4. Vývoj socializace	42
2.1.4.1. Rozvoj citů	43
2.1.4.2. Role otce a matky v životě batolete	45
2.1.4.3. Role sourozenců v životě batolete	46
2.1.4.4. Role vrstevníků v životě batolete	47
2.1.4.5. Rozvoj komunikace	47
2.1.4.6. Osvojování si norem	48
2.1.4.7. Osvojování hygienických návyků	49
2.1.5. Sebeuvědomování, osamostatňování dítěte a postoj k prostředí	49
2.1.6. Experimentace a hra	51
2.1.7. Prostorová orientace a laterálita	53

PRAKTICKÁ ČÁST 55

1. HYPOTÉZY	55
2. METODY PRŮZKUMU	55
2.1. Metoda pozorování	56

2.2. Metoda rozhovoru	56
3. OVĚŘOVÁNÍ HYPOTÉZ	59
3.1. Hypotéza č. 1	59
3.2. Hypotéza č. 2	67
3.3. Hypotéza č. 3	77
3.4. Hypotéza č. 4	79
 ZÁVĚR	 83
 POUŽITÁ LITERATURA	 85
 FOTOGRAFICKÉ PŘÍLOHY	
Příloha č. 1	
Příloha č. 2	
Příloha č. 3	

ÚVOD

První tři roky života jsou pro dítě jedním z nejdůležitějších období v životě. Dítě během této doby projde velkými změnami a udělá obrovský pokrok ve svém vývoji, a to jak po fyzické, tak i po psychické a sociální stránce. Nejen že dítě roste a sílí, ale především zraje a učí se. Naučí se sedět, chodit, mluvit, poznává okolní svět a začíná o něm přemýšlet. Kromě toho také navazuje vztah s matkou, otcem a dalšími lidmi ve své těsné blízkosti.

Proto, aby se dítě mohlo správně vyvíjet, je nutný přiměřený přísun podnětů. Bez nich by dítě nemohlo dosáhnout žádného pokroku. Již v nejranějším období se dítě rozvíjí tím, že reaguje na okolní svět. Nejprve se musí přizpůsobit novému prostředí a později poznává nové věci, které ho obklopují, a učí se na ně odpovídat. Zpočátku dítě sleduje podněty očima, později je schopné uchopit předměty do ruky, časem zvedne hlavičku, posadí se, aby lépe na věci, které ho zajímají, vidělo, a nakonec se již potřebuje k cíli svého zájmu přiblížit a udělá první krok. V pozdějším věku se pak dítě snaží vyjádřit své potřeby a pocity slovy a začne mluvit. Jeho poznávání světa a přemýšlení o něm se zdokonaluje. Dítě si začíná dávat věci do souvislostí, postupně si utváří své místo ve společnosti a tím se z bezbranného novorozence pomalu stává malá osobnost. To vše je způsobeno tím, že na dítě v pravý čas působil přiměřený podnět. Zpočátku je pro dítě hlavní zásobárnou podnětů jeho matka, která hraje důležitou roli v jeho rozvoji, a to zejména proto, že s dítětem tráví nejvíce času - koupe ho, hraje si s ním, mluví na ně apod. To, jak moc se matka dítěti věnuje, kolik podnětů mu přináší, má zcela zásadní vliv na jeho mentální vývoj.

Jelikož jsem měla příležitost sledovat růst a vývoj malého chlapce od jeho narození až po batolecí věk, rozhodla jsem se svá zjištění porovnat s obecnými poznatky vývojové psychologie. Pokusila jsem se pomocí pozorování chlapce a rozhovorů s rodiči zmapovat jeho duševní vývoj, který je neodmyslitelně spjatý s vývojem motorických dovedností, rozvojem řeči a také s vytvářením sociálních vztahů. Zaměřila jsem se na to, zda se vyvíjí normálně, nebo zda se u něj v některých oblastech objevuje akcelerace nebo retardace. V neposlední řadě mě zajímalo, jakým způsobem ovlivňují rodiče jeho celkový rozvoj.

TEORETICKÁ ČÁST

1. VÝVOJ DÍTĚTE OD NAROZENÍ DO 1. ROKU VĚKU

1.1. OBDOBÍ NOVOROZENCKÉ

Novorozenecké období je v podstatě první fází kojeneckého období. Začíná narozením dítěte a trvá přibližně jeden až dva měsíce. Donošené dítě se rodí v 38. – 42. týdnu těhotenství, má průměrnou porodní váhu 3300 – 3500g a jeho délka je přibližně 50cm. Nejdůležitějším znakem pro toto období je přizpůsobování se dítěte novým životním podmínkám po porodu.^[1] Narození je pro dítě obrovskou změnou a dítě se s touto změnou musí vyrovnat. Musí se přizpůsobit vzduchu dýcháním, musí se adaptovat na teplotu vnějšího prostředí, která je odlišná od teploty v matčině těle, učí se samostatně přijímat potravu a objevují se u něj mechanismy na vylučování nepotřebných látek z organismu. Začínají tedy fungovat reflexy a vrozené způsoby chování, které jsou nezbytné pro přežití lidského jedince.^[2]

Tělesná charakteristika novorozence je odlišná od staršího dítěte. Jeho kůže je na počátku svraštělá, až po několika dnech vysychá a na některých místech se začíná loupat. Barva kůže bývá světlejší, ale postupem času se zbarvuje do odstínu, který má dítě geneticky daný. Hlava novorozenec může být po porodu lehce zdeformovaná, ale tvar hlavy se velmi rychle upraví. Je poměrně velká, tvoří skoro čtvrtinu celkové délky novorozence. Na hlavě můžeme vidět lupínky (fontanely), které se nachází na vršku a na zadní části hlavy. Dalším tělesným specifickým novorozence je jazyk, který je v poměru k ústům hodně velký. Hrudník novorozence je malý, válcovitý a není o moc větší než hlavička dítěte. Běžná tělesná teplota v tomto období se pohybuje mezi 35,5 a 37°C. Novorozenec neumí svou tělesnou teplotu regulovat, protože má velkou vrstvu podkožního tuku

---

¹ VÁGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0, str. 39

² ŠTEFANOVIČ, J.: *Psychologie pro gymnázia a třídy gymnázia s pedagogickým zaměřením*. 1. vyd. Praha: SPN, 1982, č. 44-00-12/4, str. 284

a jeho tělesný systém je ještě nezralý. Dechová frekvence novorozence je třicet až padesát nádechů a výdechů za minutu, dech bývá zpočátku hodně nepravidelný.^[3]

Novorozenecké období můžeme charakterizovat jako negativní pasivitu. Dítě většinu dne i noci spí a při bdění odpovídá především na podněty spojené s uspokojováním jeho biologických potřeb, a to negativními reakcemi, jako je křik, pláč, apod.^[4] Celková úroveň bdělosti u novorozence je velmi malá, můžeme ji ovlivnit jen velmi mírně a to například, když dítě zvedneme. V době bdění můžeme také u dítěte pozorovat pohybové a senzorické projevy. Je velmi obvyklé, že se smyslové podráždění u novorozence okamžitě mění v pohyb. Dítě v prvním měsíci života reaguje na většinu podnětů, ať už chuťových, dotykových, zrakových nebo sluchových, pohybem. Tyto pohyby jsou nepodmíněně reflexního rázu. Většinu dne ale dítě v tomto věku spí. Zpočátku dítě bdí maximálně 5 až 7 hodin denně. Časové úseky, kdy je dítě vzhůru, se ovšem postupně prodlužují.^[5]

Novorozenec je při narození vybaven množstvím různých reflexů, které mají odlišný význam. Můžeme je dělit na reflexy, které slouží k přežití (např. sací a hledací reflex), a na reflexy, které nejsou pro prvotní přizpůsobení se okolnímu světu nezbytně důležité (uchopovací reflex, Babinského reflex atd.) a které dnes slouží především ke kontrole normálního vývoje mozkových funkcí. Nejznámějšími reflexy jsou například Moroův reflex, který se spouští při náhlém hluku nebo nečekaném doteku. Dítě rozhodí paže od těla a pak je zase rychle vrátí k sobě před hrudník a pokrčí nohy. Dalším reflexem je uchopovací reflex, kdy dítě pevně sevře prsty kolem předmětu, který mu vložíme do ruky. U novorozence také můžeme pozorovat reflexní chůzi, kdy se u dítěte, pokud je podrženo zpříma tak, aby se chodidly dotýkalo pevné podložky, objevují pohyby připomínající chůzi. Známy je také Babinského reflex, který se projevuje tím, že dítě sevře prsty u nohou, když mu někdo zatlačí na břicho pod palcem u nohy. Někdy můžeme u novorozence sledovat tzv. spontánní pohyby, které se objevují bez viditelného vnějšího podráždění. Dítě se například snaží ukládat do tzv. fetální polohy, jakou

---

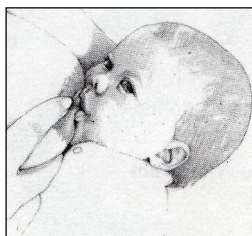
³ ALLEN, K. E.: *Přehled vývojové psychologie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-055-0, str. 48 - 49

⁴ ŠTEFANOVIČ, J.: *Psychologie pro gymnázia a třídy gymnázia s pedagogickým zaměřením*. 1. vyd. Praha: SPN, 1982, č. 44-00-12/4, str. 285

⁵ ALLEN, K. E.: *Přehled vývojové psychologie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-055-0, str. 52

mělo v těle matky. Tyto pohyby si dítě přineslo právě z embryonálního období. Některé reflexy v průběhu prvního roku zanikají, protože zaniká jejich biologický význam. Zůstávají pouze ty, které mají například obranný význam nebo jsou nezbytně důležité pro další vývoj senzomotorického chování.^[6]

Sací reflex

Uchopovací reflex

Novorozenec je také vybaven vrozenými způsoby chování. Můžeme sem zahrnout například potřebu vnímat svět kolem sebe, reagovat křikem a využívat sacích pohybů různým způsobem. Toto chování nemusí být nezbytně ovlivněno specifickými podněty, mohou mít i sociální význam. Dítě si tak vytváří kontakt s rodiči. Snaží se tak udržet si jejich pozornost a toto chování mu také pomáhá ovládat okolí ve prospěch uspokojování vlastních potřeb.^[7]

Mentální růst novorozence je absolutně závislý na vývojově a individuálně přiměřeném přísunu podnětů. Dítě se nemůže rozvíjet, pokud na ně nepůsobí žádné podněty, protože bez nich nemůže získávat potřebné zkušenosti a podklady pro další učení. Co se týká stimulace, dítě je plně závislé na svém okolí a to zejména na své matce. Od začátku se tedy jedná o interakci.^[8]

Dítě je již od počátku citlivé na různé podněty, ale citlivost všech smyslových center není stejná. Jako první můžeme sledovat reakce na dotyk, a to především v oblasti úst, rukou a nohou. Dotyk v těchto místech vyvolává u dítěte pohyb. Velmi silné jsou také reakce na změny poloh a ztrátu rovnováhy. Když dítě zvedneme z postýlky, uvolněné svalstvo reaguje napětím. Náhlá změna polohy provázená ztrátou rovnováhy zase vyvolává úlekovou reakci. Vůbec nejcitlivější

---

⁶ ALLEN, K. E.: *Přehled vývojové psychologie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-055-0, str. 49

⁷ VÁGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0, str. 40

⁸ VÁGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0, str. 40

je dítě na kožní kontakt, který má spojený se sociální stimulací a vnímáním změny polohy a pohybu. Dítě je také velmi citlivé na změny teplot. Novorozenec velmi negativně reaguje na dotyk studených rukou nebo při koupání na chladnou vodu. Naopak příjemně se cítí, když je v teple. Dále pak novorozenec reaguje na chuťové a čichové podněty, ale musí být velmi intenzivní. Už od narození ovšem dítě odlišuje chuťové příjemné a nepříjemné podněty. Slané a kyselé plive, kdežto sladké polyká.^[9]

Až o něco později začíná fungovat zrakové a sluchové vnímání. Díky zraku se dítě orientuje v prostředí. Novorozenec dokáže vnímat předmět vzdálený asi 20 – 30cm, který má aktuálně v zorném poli. Dítě ještě neumí přizpůsobit své oko pohledu na blízké či vzdálené předměty, a proto je nemůže vidět stejně dobře. Novorozenec také ještě neumí aktivně sledovat předmět svého zájmu, k tomu je zapotřebí, aby byly rozvinuty další funkce, jako je například rozpoznání figury a pozadí a koordinace očních pohybů. U novorozence nelze sledovat téměř žádné oční pohyby, a proto je velmi důležité je co nejvíce podporovat přísunem podnětů. Schopnost vidění je totiž schopnost získaná, a proto je nutné ji rozvíjet.

Dítě má v tomto věku také velký rozsah slyšení. Velmi dobře dokáže rozlišovat vysoké tóny, ale tato schopnost se později vytrácí. Dítě v tomto věku má již částečné zkušenosti v oblasti sluchového vnímání z prenatálního období, takže zvládá diferencovat kvalitu sluchových podnětů.^[10] Již novorozenec od sebe dokáže odlišit různé zvuky a různě na ně reaguje. Takto malé dítě reaguje zvláště na matčin hlas, určité zvuky, např. broukání, na ně mají uklidňující účinek. Je známo, že dítě od narození lépe vnímá sluchem než zrakem. Novorozenci slyší stejně dobře jako dospělí s výjimkou tichých zvuků.^[11]

Z vnitřních pocitů se nejvýrazněji projevují pocity hladu, které jsou vyvolané stahováním trávicího ústrojí. Obtížněji se zjišťuje stupeň citlivosti na bolest. Předpokládá se, že dítě novorozenec má nižší práh bolestivosti než starší dítě.

---

⁹ ŠTEFANOVIČ, J.: *Psychologie pro gymnázia a třídy gymnázia s pedagogickým zaměřením*. 1. vyd. Praha: SPN, 1982. č. 44-00-12/4, str. 285

¹⁰ VÁGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0, str. 40-41

¹¹ ALLEN, K. E.: *Přehled vývojové psychologie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-055-0, str. 50-51

U dítěte v tomto raném věku jsou pro vnímání okolního světa velmi důležité primární projevy koncentrace pozornosti. Novorozenec se ovšem dokáže koncentrovat pouze na několik sekund a navíc je schopný se soustředit pouze na velmi úzký rozsah podnětů. Informace, které ovšem dítě získává, se stávají základem jeho zkušenostního systému.^[12]

Učení je v tomto věku spjato se základními smyslovými informacemi. Tyto informace jsou snadno dostupné a dítě nemusí vynaložit téměř žádné úsilí. Již v prvních dnech života můžeme sledovat první projevy učení, a to při krmení. Již tak malé dítě zvládne odlišovat několik nejznámějších podnětů ze svého okolí a dokáže rozlišovat i mezi různými vlastními aktivitami, které se snaží koordinovat, aby dosáhlo výsledku. Dítě například rozpoznává matku mezi ostatními a natáčí k ní hlavu. Díky nově získaným zkušenostem se mění i vrozené reflexy, například dítě se chová jinak při sání z prsu a z lahve.

V tomto věku je pro dítě charakteristické, že spojuje nově získané smyslové informace s již získanými zkušenostmi, což znamená, že dítě má tendenci integrovat získané zkušenosti. Druhým typickým znakem pro učení novorozence je, že se učí v rámci sociální interakce. Novorozenec má kupříkladu vrozené dispozice k tomu, aby se naučil rozpoznat svou matku, a to čichem, sluchem i zrakem.^[13]

Novorozenci mají velkou řadu automatických sociálních dovedností. Dávají najevo své potřeby, tíseň, strach a citové rozrušení. Dokáží odpovídat na reakce svých rodičů nebo pečovatелů. Dítě má v tomto věku potřebu cítit se v bezpečí a velmi brzy projevuje svou závislost na rodičích, především na matce.^[14] Matka představuje pro dítě v tomto raném věku nejdůležitější osobu. Není pro ně totiž neznámou bytostí, dítě si pamatuje její hlas, a proto bývá matka také první osobou, na kterou dítě reaguje. Když je například položeno bříškem na její tělo, aktivizují se u něj plazivé pohyby. Matka je pro dítě zcela nezbytnou součástí,

---

¹² VÁGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0, str. 41

¹³ VÁGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0, str. 41

¹⁴ ALLEN, K. E.: *Přehled vývojové psychologie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-055-0, str. 51

protože zabezpečuje nejen uspokojování jeho potřeb, ale zároveň si dítě díky ní a díky podnětům, které mu přináší, vytváří svou pozici ve světě.[¹⁵]

Období novorozenecké končí v době, kdy dítě přestává reagovat na působení vnějších podnětů pouze negativními reakcemi. Již sebou netrhá, neleká se při různých zvukových nebo světelných podnětech., jeho pohyby se celkově uklidňují. Dítě začíná zrakem sledovat předměty, otáčí hlavičku za zdrojem zvuku apod. Reakce dítěte začínají být přiměřenější vnějším podnětům a specifikují se.

1.2. OBDOBÍ KOJENECKÉ

Kojenecké období začíná kolem druhého měsíce života a končí přibližně prvním rokem života, kdy si dítě začíná osvojovat typicky lidské schopnosti, jako jsou vzpřímená chůze a řeč. Dítě v tomto období života projde prudkým vývojem, který se projevuje proměnou jedince vybaveného na počátku jen minimálními kompetencemi na dětskou osobnost.[¹⁶]

1.2.1. Tělesný a pohybový vývoj

1.2.1.1. Tělesný vývoj

Po stránce tělesné se toto období vyznačuje prudkým růstem (vyroste o 20 – 25 cm) a váhovým přírůstkem (6 – 7 kg). S tak velkými přírůstky výšky a váhy se už v žádném jiném období nesetkáváme. Vnější vzhled kojence se výrazně liší od dospělého člověka. Kojenec má oproti dospělému člověku poměrně velkou hlavu s krátkým krkem, poměrně dlouhým trupem a krátkýma nohama. Také v činnosti vnitřních orgánů se kojeneček podstatně liší od dospělého člověka.[¹⁷] V prvním roce života se dítě začíná stavět na nohy, a proto také dochází k velkým anatomickým i funkčním změnám. Paže a nohy jsou stejně dlouhé, mají stejnou velikost i tvar, snadno se ohýbají a natahují. Občas nohy vypadají jako křivé. Postupem času ale toto zakřivení vymizí. Chodidla jsou plochá, protože se ještě

---

¹⁵ VÁGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0, str. 42

¹⁶ VÁGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0, str. 43

¹⁷ ŠTEFANOVIČ, J.: *Psychologie pro gymnázia a třídy gymnázia s pedagogickým zaměřením*. 1. vyd. Praha: SPN, 1982. č. 44-00-12/4, str. 286

zcela nevyvinula nožní klenba.^[18] Lebeční švy ještě nejsou srostlé, jsou jen blanovitě spojené. Mezery mezi švy se uzavírají až v šestnáctém měsíci. V prvním roce života také začíná osifikace kostry, esovitě zakřivení páteře začíná být znatelné a hrudník se rozšiřuje. Jeho obvod je stejný jako obvod hlavy. Hlava se také zvětšuje a toto zvětšení signalizuje, že i mozek pokračuje v růstu. Jedna z fontanel na hlavě se zcela uzavírá a druhá se zužuje a na konci tohoto období se také začíná zavírat. Při dýchání dítě zapojuje břišní svaly, dechová frekvence je proměnlivá, na konci tohoto období se pohybuje v rozmezí od dvaceti do čtyřiceti pěti nádechů a výdechů za minutu. Tělesná teplota se pohybuje mezi 35,7 a 37,5°C. Na vyšší teplotu má vliv prostředí, počasí a míra aktivity. V kojeneckém období se také u dítěte objevují první zuby. Do konce prvního roku má většina dětí 6 až 8 zubů a jsou to horní a dolní řezáky a dolní stoličky.^[19]

1.2.1.2. Vývoj pohybových dovedností

Vývoj pohybových schopností u kojence závisí jednak na dědičných dispozicích jedince, ale především na vyspělosti centrální nervové soustavy, která zabezpečuje pohybovou koordinaci. Důležitými funkcemi při rozvoji pohybových dovedností jsou zrak a sluch. Čím přesněji člověk vnímá, tím přesnější a dokonalejší jsou i jeho pohyby. U dítěte se nejprve vyvíjejí pohyby hlavy a trupu a později pak pohyby nohou, které vedou až k samostatné chůzi. Během prvního roku života se vyvíjejí především polohové pohyby, které umožňují dítěti, aby měnilo polohy, tzn. aby se mohlo otočit, posadit a postavit se. Až ke konci prvního roku života se začínají rozvíjet i lokomoční pohyby, díky kterým se dítě může přesunout z místa na místo, tzn. plazit se, lézt a chodit. Z jemnějších pohybů se u dítěte v tomto raném věku vyvíjejí pohyby rukou, kterými dítě manipuluje s předměty. V tomto období jsou pohyby rukou velmi důležité i pro duševní vývoj dítěte, protože ruka je důležitým orgánem pro poznávání.

Celý rozvoj poznávání je tedy závislý na vývoji motorických dovedností. Nejvýznamnějšími mezníky motorických dovedností jsou:

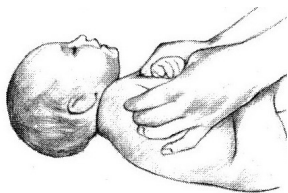
---

¹⁸ ALLEN, K. E.: *Přehled vývojové psychologie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-055-0, str. 56

¹⁹ ALLEN, K. E.: *Přehled vývojové psychologie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-055-0, str. 55, 56, 72

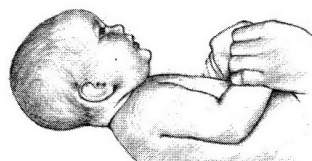
a) Ovládání hlavičky

První pokusy o držení hlavičky se objevují již v prvním měsíci života, ale hlava je pro dítě ještě příliš těžká.

Většina dětí ovládá od šesti týdnů krk natolik, že udrží hlavu zpříma, pokud je někdo drží a nepohybuje se. Pokud s ním rodič chodí nebo se sehne, jeho hlava stále padá a potřebuje oporu dospělého.

Během dalších šesti týdnů se šíjové svaly zpevní a kontrola se rozšíří dolů na ramena. Od třetího měsíce života bývá kontrola hlavy úplná. Dítěti se díky ovládání hlavičky rozšíří zorné pole a tím pádem i stimulační možnosti. Na dítě tudíž působí daleko větší množství podnětů a dítě se může více rozvíjet.

b) Držení těla

Se zlepšením ovládání hlavičky se mění i držení těla. Dítě se protahuje z novorozenecké polohy, učí se ležet rovně na zádech se zátylkem na podložce a s uvolněnými rukama a nohama. Je-li na břiše, učí se vytáhnout nohy, které jsou pod ním, a obracet hlavu na obě strany. Když ho někdo drží na rameni, udrží se vzpřímené. Když ho jemně přitáhneme za ruce do sedu, učí se samo držet hlavu. Držení těla a svalová kontrola ovlivňuje to, co může dělat, i způsob, jak používá věci kolem sebe.

c) Úchop a manipulace s předměty

Dokud bylo dítě stočené jako v děloze, mělo hlavu vždy otočenou k jedné straně a nevidělo ze své postýlky téměř na nic. Když se naučí ležet rovně, má jasný výhled kolem sebe a může ho ještě zvětšovat otáčením hlavy. Může se začít těšit z hraček, může na ně sahat a uchopovat je. Většina dětí se snaží uchopit hračku kolem čtvrtého měsíce života a většinou si tuto hračku okamžitě strčí do úst, tzn. že se objevuje koordinace aktivity ruky a úst. Na půl

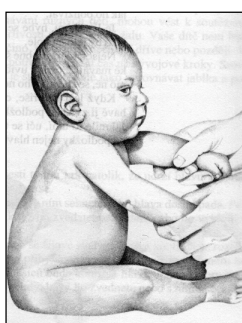

roce života je většina dětí schopna manipulovat s hračkou oběma rukama, dokáže si ji předávat z ruky do ruky.

d) Pohyb

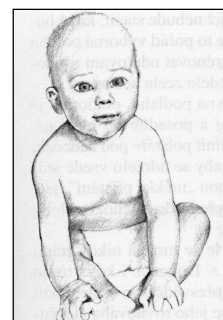
Je-li dítě vzhůru, hýbe se. Když leží na zádech, kope, pohybuje nohama, jako by jelo na kole. Nejsou to už drobné šhubavé pohyby, které dělalo dříve. Jeho paže také mávají a později se stávají nejdůležitější „hračkou“ dítěte. Když dítě leží na břiše, cvičí nové ovládání hlavičky. Houpavě a trhavě ji zvedá z podložky a brzy se naučí držet ji chvíli zvednutou. Časem začne kromě hlavy zvedat i ramena. Již v devíti až desíti týdnech jsou děti obvykle tak fyzicky zdatné, že se samy přetočí z boku na záda a kolem třetího měsíce se naučí také přetáčet ze zad na bok. Tento tělesný pokrok přináší dítěti nezávislost. Dítě může cvičit, pozorovat svoje nohy a ruce, přetáčet se, aby změnilo polohu a pohled na místnost, zvedat hlavu a vidět něco jiného.

e) Sezení

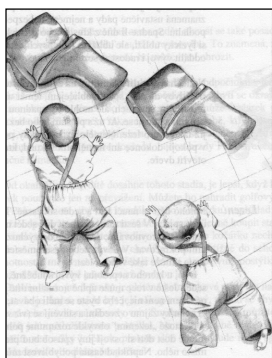
Většina dětí se naučí ovládat svaly horní části zad, jakmile udrží hlavu, když je nošeno, a drží ji nad podložkou, když leží na břiše. Když ho přitáhneme do polohy v sedě, udrží hlavu a ramena a zůstane prohnuté jen v kyčlích a střední části zad. Kolem třetího a čtvrtého měsíce se dítě zpravidla pokouší samo přitahovat o ruce rodičů, a pokud to zvládne,

bude se snažit posadit se i bez pomoci rukou dospělých. Od půl roku života je dítě většinou schopné sedět chvíli samo a přibližně v sedmi měsících dítě zpravidla bezpečně udrží rovnováhu a je schopné sedět úplně samo. Díky této poloze si dítě obohacuje svůj pohled na okolní svět. V poloze vleže dítě nemůže sledovat tolik podnětů jako při sezení.

f) Lezení

Jakmile dítě umí udržet hlavu a dokáže přenášet svoji váhu na předloktí vleže na břiše, netrvá mu dlouho a naučí se přitáhnout nohy pod sebe a dostat zadeček do vzduchu. Do čtyř nebo pěti měsíců se mnoho dětí také naučí, že mohou více získat, když přitáhnou nohy a odstrkují se spíše chodidly než koleny. Přibližně ve

stejně době se také naučí zvedat ramena tím, že se odstrkují rukama. Dítě je tak připravené na lezení, ale ještě nedokáže dát obě činnosti dohromady tak, aby bylo současně na ruce a kolenou. Děti často zkoušejí spojit obě polohy tak usilovně, že se jakoby houpají. Skutečné lezení se ale většinou neobjevuje před šestým měsícem života dítěte. Některé děti se dokonce naučí lézt, až když se naučí chodit.

g) Stání a chození

Ke konci prvního roku se zpravidla objevují u dítěte první známky lokomoce. Většina dětí začíná nejprve lézt a později se pokouší o první kroky. Lezení ovšem není podmínkou pro chození. Děti nemohou ovládat svoje nohy, dokud nezískají kontrolu nad svými zády a kyčlemi, proto se dovednost stát rozvíjí později. V šesti měsících děti velmi rády stojí na klíně, když je rodiče drží. Chovají se, jako by byly na trampolíně – pohupují se a skáčí. V této době ještě dítě neudrží celou svoji váhu. Od deseti měsíců se svalová kontrola dítěte přesouvá směrem dolů ke kolenům a chodidlům, a dítě tak dokáže udržet celou svoji váhu, ale nedokáže ještě držet rovnováhu. Jakmile dítě umí udržet celou svou váhu a stát na podlaze, když mu někdo pomáhá udržet rovnováhu, brzy se naučí samo chytnout a postavit se. Většině dětí se to podaří před prvním rokem života. Asi měsíc poté, co se dítě poprvé samo postavilo, se naučí chodit s oporou.

Kolem jednoho roku dítě začne stát v patřičné vzdálenosti od opory a používá ji jen na balancování. Od této chvíle začíná dítě velmi brzy chodit zcela samostatně. Díky chůzi se do značné míry osamostatní, protože se může přiblížit ke středu svého zájmu a rozšiřuje si tak oblast získávání zkušeností.

U jednotlivých pohybových dovedností samozřejmě existují individuální rozdíly, které neznamenaají ani akceleraci ani retardaci vývoje. Pohybový vývoj je stejně jako vývoj v novorozeneckém období zcela závislý na přísunu přiměřených

podnětů. Dítě je něčím zaujato, a proto se začne pohybovat – zvedne hlavičku, aby na předmět lépe vidělo, nebo popoleze, aby si předmět mohlo prohlédnout více z blízka. Proto je rozvoj motoriky a poznávacích procesů neodmyslitelně spjatý.^[20]

1.2.2. Psychický vývoj

1.2.2.1. Vývoj poznávacích procesů

U kojenců se výrazně rozvíjejí procesy poznávání, a to především čítí a vnímání. Na vývoj těchto poznávacích procesů má velmi zásadní vliv zrakové a sluchové vnímání. Toto vnímání se rozvíjí v konkrétní činnosti, a to při manipulaci s předměty. Dítě si hraje s věcmi a díky tomu získává informace o jejich vlastnostech prostřednictvím různých smyslů - zraku (barva, tvar, velikost), sluchu (zvuky), hmatu (tvrdost, drsnost) a i pomocí čichu a chuti. V podstatě spolupráce těchto jednotlivých smyslů je předpokladem pro vnímání a čím je dítě pohybově aktivnější, tím bohatší jsou informace, díky kterým poznává svět kolem sebe.

- **Rozvoj zrakového vnímání**

Již v prvních dnech je kojenec schopný rozeznávat různou intenzitu světla. Novorozenec dokáže vnímat předměty pouze na 30 cm, jeho zraková ostrost se zlepšuje až kolem druhého měsíce života, ale je stále omezená. V podstatě až tříměsíční dítě umí zaostřit svůj pohled na předmět vzdálený až 50 cm, což mu stačí pro přesné vnímání nejbližšího prostoru. Dítě je tak schopné lépe diferencovat věci, které má na dosah. Může pozorovat předměty, které drží v ruce, a sahá po dalších, které vidí. Jeho zorné pole je stále větší a na půl roce už dokáže fixovat věci vzdálené až 1 metr. Také dokáže již brzy po narození rozeznat zelenou a červenou barvu. Ve druhém až třetím měsíci je dítě schopné odlišně reagovat na různé barvy. Nejlépe sleduje modrou a červenou barvu. Dítě v kojeneckém období má velmi rádo pestrobarevné předměty a tříměsíční dítě už zvládne diferencovat čtyři základní barvy. Kromě barev je dále schopné

---

²⁰ LEACH, P.: *Dítě a já*. 2. vyd. Praha: Otovo nakladatelství, 1998. ISBN 80-7181-203-X, str. 160 - 164

rozpoznávat tváře. Zpočátku dítě studuje každou tvář, předmět nebo obraz, který má rysy vlasů, očí a úst připomínající obličej, ale brzy se naučí rozlišovat skutečné obličeje. Velmi brzy začne odlišovat tvář matky od jiných tváří a dává to najevo například tím, že se na ni usmívá mnohem častěji než na ostatní. Postupně už kojenec dokonce zvládne odlišit tváře blízkých lidí od tváří cizích osob. Upřednostňuje blízké osoby, je radostné, když je s nimi, a naopak k neznámým lidem je zdrženlivé.

Dále dítě už kolem třetího měsíce života dokáže sledovat pohybující se předměty, ale pouze ze středu ke straně a opačně. Nezvládne očima přejít středovou čáru. Tu je schopné pohledem překonat až mezi třetím až pátým měsícem. Dítě tak často sleduje pohyby svých rukou v tzv. střední linii. Navíc už dokáže sledovat například míč kutálející se ze strany na stranu. Na půlroce je kojenec schopný vnímat padající předměty, je často zaujatý pohybem vzhůru, a proto také zvedá hlavičku. Díky tomu všemu šestiměsíční dítě dokáže lépe vnímat prostor a toto vnímání okolního světa se ještě zdokonaluje, když dítě začíná samostatně sedět. Dítě má větší přehled o věcech, které ho obklopují. Do té doby bylo totiž dítě odkázáno na aktivitu dospělého.^[21]

- **Rozvoj uchopování a manipulace s předměty**

Kojenci nejprve používají ruce a oči odděleně. Sahají po hračkách, aniž by se na ně dívaly, a dívají se na hračku, aniž by se jí dotýkaly. Dokud je pozorování a dotýkání oddělené, je dítě pasivní. Jen se dívá, nedokáže nic dělat s tím, co pozoruje. Až když je schopné propojit obě věci a naučí se dosáhnout na věc a vzít si to, co potřebuje, teprve pak se dítě stává aktivním účastníkem života. Rozvoj koordinace očí a rukou je závislý na získávání zkušeností pomocí uchopování předmětů a na nespecifické manipulaci s předměty. Již novorozenec dokáže udržet předmět takovou silou, že je ho schopen zdvihnout, a to díky uchopovacímu reflexu.

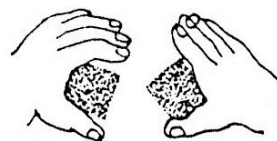
²¹ VÁGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0, str. 48 - 49

Uchopování se vyvíjí ve čtyřech stádiích. První fáze začíná ve čtvrtém až pátém měsíci, kdy dítě začíná přibližovat obě ruce k viděnému předmětu, ale ruce nedokážou tento předmět uchopit samostatně. Když dítěti předmět podáváme, často mu vypadává z ruky.

Ve druhé fázi, to znamená kolem pátého až šestého měsíce, už je dítě schopné chytit předmět do dlaně, ale ještě nezvládne udržet dvě věci zároveň.

Ve třetí fázi, přibližně v sedmém až osmém měsíci života, dítě začíná používat nůžkové uchopování, kdy staví palec proti ostatním prstům a palec se pohybuje pouze směrem k ostatním prstům nebo od nich. Tak je schopné udržet v ruce i docela malou věc.

Čtvrtá fáze začíná kolem devátého měsíce. Dítě již používá pinzetové uchopování, při kterém staví palec proti jednotlivým prstům. Předmět tak drží již velmi pevně a může s ním manipulovat. Také už zvládne uchopit dva drobné předměty do jedné ruky.

Kojenec nejprve uchopuje věci oběma rukama stejně, až kolem šestého měsíce začíná uplatňovat převahu jedné ruky, takže můžeme předběžně zjistit lateralitu. Na konci kojeneckého období je tato preference již velmi výrazná.^[22] U jednotlivých dětí můžeme pozorovat individuální rozdíly. Může se u nich objevit nevyhraněná nebo křížená lateralita. Děti s nevyhraněnou lateralitou mohou mít na počátku školní docházky velké potíže, protože používají k psaní obě ruce a přehazují si tužku z pravé ruky do levé a naopak. Stejně tak mohou mít problémy v počátcích školní docházky i děti se zkříženou lateralitou, kdy dítě přednostně neužívá stejné ruky a smyslových orgánů (např. pravá ruka a pravé oko). U těchto dětí je často doporučen odklad školní docházky, aby se předešlo jejich neúspěchu. V jednotlivých fázích se vytvářejí předpoklady dalšího rozvoje manipulace s předměty a vývoje složitějších pohybových dovedností rukou.

²² ŠTEFANOVIČ, J.: *Psychologie pro gymnázia a třídy gymnázia s pedagogickým zaměřením*. 1.vyd. Praha: SPN, 1982. č. 44-00-12/4, str. 288 - 289

Manipulace s předměty se u kojence rozvíjí od okamžiku, kdy poprvé začne uchopovat předměty a to pod kontrolou zraku. V devátém měsíci si dítě hraje s hračkami, které ho zajímají, již velmi intenzivně. S touto manipulací úzce souvisí rozvoj lokomoce. V tomto období je kojeneček v bdělém stavu v podstatě téměř neustále v pohybu a tuto aktivitu podporuje i fakt, že se doba bdělosti oproti novorozeneckému období velmi prodlužuje.

- **Rozvoj sluchového vnímání**

Kromě zraku a hmatu se v kojeneckém období také rozvíjí sluch. Již od narození dítě preferuje zvuk lidského hlasu před jakýmkoliv jiným sluchovým podnětem. Na verbální podněty se dokáže snadněji soustředit a zvládne je i lépe odlišovat. Již měsíční dítě umí rozlišovat lidskou řeč od jiných zvuků.

Od čtyř nebo pěti týdnů dítě začíná spojovat to, co slyší, s tím, co vidí. Kolem druhého měsíce se už dítě dokáže soustředit na zvukové podněty a také dokáže reagovat na větší rozsah různých zvuků než dříve. Stále se ještě lekne, když uslyší nepříjemný zvuk, jako je například rozbití skleničky, a hudba ho bude dále uklidňovat, ale začnou pro něj být důležité také neutrální zvuky. Tříměsíční dítě je již schopné najít zdroj zvuku v prostoru a otáčí za ním hlavu. Je zajímavé, že první společenský úsměv dítěte není reakcí na obličej matky, ale na její hlas. Až když si spojí matčin obličej s jejím hlasem, bude se usmívat na zvuk i pohled. Ve čtvrtém měsíci již rozeznává známé hlasy, ale tyto hlasy nemají až do osmého měsíce obsahový význam. Jsou pro dítě pouze zvukovým podnětem. Až v posledních třech měsících prvního roku začínají některá často používaná slova nabývat pro dítě určitého významu. Sluchové vnímání se intenzivně rozvíjí zejména posloucháním lidské řeči.^[23]

Pohybový vývoj je velmi důležitý proto, aby se dítě mohlo rozvíjet. Přináší dítěti nové podněty, které ho obohacují o nové zkušenosti. Rozvoj motoriky a poznávacích procesů jsou tedy na sobě navzájem závislé. V tomto věku je dítě vybaveno k tomu, aby bylo schopné přijímat podněty, které na něj působí. Každé dítě je jiné, proto nemůžeme očekávat, že všechny podněty zaujmou všechny děti

---

²³ ŠTEFANOVIČ, J.: *Psychologie pro gymnázia a třídy gymnázia s pedagogickým zaměřením*. 1. vyd. Praha: SPN, 1982. č. 44-00-12/4, str. 290 - 291

stejným způsobem. Každé dítě si vybere jen ty podněty, které na základě svých kompetencí a preferencí považuje za důležité.

- **Rozvoj zrakového, sluchového vnímání a motoriky u smyslově postiženého dítěte**

Z své vlastní zkušenosti, které jsem nabyla během studia, jsem zjistila, že většina autorů se nezabývá tím, proč například nevidomé dítě nezvedá hlavičku. Ještě koncem 20. století byla většina rodičů dítěte s touto poruchou přesvědčena, že jejich dítě je mentálně a fyziologicky retardované. Pediatři jim zpravidla nedávali žádné povzbudivé vysvětlení, neinformovali je ani o poruše, ani o obměnách vývoje dítěte. Také proto původně spontánně vznikla nová služba s názvem „Středisko rané péče“. První kontaktní místo bylo vytvořeno v Liberci. Nyní jich je celkem šest, tři v Čechách a tři na Moravě (Liberec, Praha, České Budějovice, Ostrava, Brno, Olomouc). Věnují péči především smyslově postiženým dětem do sedmého roku věku a jejich rodičům. Školní psychologové a pedagogové zaměstnaní ve střediscích poskytují odborné rady s ohledem na specifický vývoj dítěte.

Proč tedy nevidomé dítě nezvedá hlavičku? Protože nemůže být zrakově stimulováno. Nevidí věci kolem sebe, nemá důvod se za nimi otáčet. Nenatahuje se pro hračky, protože o nich neví, pokud nevydávají zvuky. Z těchto důvodů může být jejich celkový pohybový vývoj zpomalený. Mohou začít později zvedat hlavičku, sedět i chodit, protože jsou ochuzené o zrakovou stránku podnětů.

Proč se neslyšící neotáčí za rodičem? Otáčí se, ale jen tehdy, pokud rodiče vidí. Nemůže reagovat na jeho hlas, protože ho neslyší, otočí se tedy až ve chvíli, kdy ho spatří. Dítě se sluchovým postižením může být také o něco opožděnější v pohybovém vývoji, protože mu chybí zvukové podněty, ale toto opoždění většinou nebývá tak velké jako u dětí se zrakovým postižením.

1.2.2.2. Vývoj paměti a myšlení

Ze složek paměti se v prvním roce života vyvíjí především znovupoznání. Dítě reaguje jinak na osoby, věci a situace, které bezpečně zná, a jinak na podněty, které jsou nové a neznámé. Známé věci vyvolávají adaptované chování a kladné citové zážitky. Dítě se v těchto situacích cítí bezpečně, a proto na ně reaguje

sebejistě. Na neznámé a neobvyklé podněty dítě naopak reaguje zdrženlivě a se strachem, často je až odmítá.

O prvních projevech myšlení svědčí tzv. účelová reakce, která se objevuje na konci prvního roku a projevuje se tím, že dítě záměrně používá nějaký prostředek, aby dosáhlo určitého cíle. Například se křikem a pláčem dožaduje přítomnosti matky nebo se snaží pomocí nějakého prostředku dosáhnout na hračku.^[24]

1.2.3. Vývoj řeči

Kojenecké období můžeme nazvat jako předřečové období. Dítě si v něm vytváří předpoklady pro vývoj artikulované lidské řeči.^[25] Nejdůležitějším předpokladem pro rozvoj řeči je sluchové vnímání. Dítě má vrozený zájem o lidské hlasy. První úmyslné zvuky tedy vydává právě ve společnosti, když ho rodič nosí a hraje si s ním. Dítě musí mít dostatečnou možnost vnímat mluvenou řeč, potřebuje ji poslouchat již od narození, aby se naučilo rozlišovat specifické zvuky jazyka, tj. fonémy.^[26]

Zvuky dítě vytváří hned po narození, ale nejsou to zvuky, které by dítě vydávalo úmyslně. Jsou pouze výsledkem tělesného rozpoložení. Asi v šesti týdnech odpoví dítě úsměvem nebo kopáním, když na něj někdo mluví. Až kolem druhého měsíce přidává dítě k úsměvu i několik vlastních zvuků. Dítě nezkouší zatím říci nic určitého, ale pokouší se zapojit do komunikace. Používá svůj hlas jako prostředek vzájemného působení. Dítě začíná mít potřebu se dorozumět, a proto si začne osvojovat řečové prvky – vokalizuje. První hlásky se učí vyslovovat kolem čtvrtého měsíce života, dítě jakoby vrní. Tato aktivita se nazývá broukání a na počátku má pouze reflexní charakter. Zvuky, které dítě vydává, jsou otevřené samohlásky, především „Áááh“ a „Óóóh“. V této fázi dítě do nekonečna opakuje, co je zaujalo, a poslouchá svůj vlastní hlasový projev. Ten je v této době cílem, uspokojuje dítě sám o sobě. O něco později, mezi šestým a osmým měsícem, začíná většina dětí žvatlat, tzn. začíná vyslovovat slabiky. Nejprve se

---

²⁴ ŠTEFANOVIČ, J.: *Psychologie pro gymnázia a třídy gymnázia s pedagogickým zaměřením*. 1.vyd. Praha: SPN, 1982, č. 44-00-12/4, str. 290

²⁵ ŠTEFANOVIČ, J.: *Psychologie pro gymnázia a třídy gymnázia s pedagogickým zaměřením*. 1.vyd. Praha: SPN, 1982, č. 44-00-12/4, str. 290

²⁶ VÁGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0, str. 54

přidávají souhlásky P, B a M a později například T. Rodiče si často mylně myslí, že když dítě říká „má“, snaží se pojmenovat svoji matku, ale ve skutečnosti slabika pro dítě nemá žádný určitý význam. Děti napodobují řečové zvuky, to znamená, že se učí pomocí jazykového modelu, který mají k dispozici. Při napodobě řečového projevu hraje důležitou roli i zrak, protože děti odezírají a napodobují pohyby rtů, jazyka atd. Motivace k rozvoji řeči je do značné míry dána potřebou udržet sociální kontakt. V druhém půlroce života dítě začíná kombinovat různé slabiky a jeho vokální projev se čím dál více přibližuje jeho mateřskému jazyku. V této době již může jeho projev znít jako skutečná řeč a má i obvyklou intonaci. Až ke konci prvního roku života začínají děti používat první slova, která mají nějaký význam. Tento význam je často nepřesný a značně generalizovaný, například „haf“ dítě používá pro všechna zvířata.

Schopnost porozumět řeči se objevuje daleko dříve. Dítě rozumí některým jednoduchým slovním výrazům již mezi osmým a desátým měsícem. Jde například o slovo, „dej“, kdy dítě správně reaguje na tento pokyn a podá předmět, nebo když rodič řekne dítěti „udělej pápá“, tak dítě zamává. Tento postup je zcela logický, dítě musí nejprve pochopit podstatu slova a teprve později ho začne aktivně používat. Význam slov je spojován nejen s jejich zvukovou podobou, ale i s pochopením kontextu situace atd.

Je proto velmi důležité, aby se na dítě hodně mluvilo. Pokud se na dítě dostatečně mluví, pomůže mu to naučit se rychleji čím dál složitější zvuky. Velkou zodpovědností rodičů je, aby si s dítětem často povídali a stimulovali je tak. Je dobré s dítětem často prohlížet dětské obrázkové knížky, často se ho na různé věci ptát. Je také vhodné, aby rodič při hře s dítětem vysvětloval, co právě dělá. Když rodič s dítětem manipuluje, je vhodné říkat mu, co právě dělá a také je důležité na dítě mluvit přirozeně bez přehnaného zjednodušování. Nejdůležitější ale je, aby rodiče dítěti naslouchali a odpovídali mu kdykoliv, když na ně dítě mluví, protože dítě nutně potřebuje rozhovor.^[27]

---

²⁷ ŠTEFANOVIČ, J.: *Psychologie pro gymnázia a třídy gymnázia s pedagogickým zaměřením*. 1.vyd. Praha: SPN, 1982. č. 44-00-12/4, str. 290 - 291

- **Rozvoj řeči u sluchově postiženého dítěte**

Dokonce i sluchově postižené dítě si brouká a žvatlá. Nemůžeme předpokládat, že sluch dítěte mladšího šesti měsíců je v pořádku jen proto, že brouká a vydává zvuky. Hluchota se neprojevuje na hlase do druhé poloviny prvního roku. Ztrátu sluchu můžeme zjistit časně jen tím, že budeme pozorovat reakce dítěte na zvuky. Když dítě nikdy neotočí hlavu, aby vyhledalo zdroj hlasu, a netrhne sebou, když vedle něj rodič například upustí sklenici, je dobré poradit se s lékařem. Opoždění řeči můžeme sledovat až později, kdy dítě kvůli svému handicapu nezačne reagovat na jednoduchá slova („hačí“, „haf“, „ham“) a nezačne je napodobovat. Bez porozumění a nápodoby se dítě jen těžko může naučit mluvit.

1.2.4. Vývoj socializace

Prostředkem socializace je sociální učení, tzn. učení, k němuž dochází v rámci mezilidské interakce. Dítě dává již od narození přednost podnětům sociálního charakteru – snáze je upoutává lidský hlas nebo obličej než jiné sluchové nebo zrakové podněty. Dítě například umí velmi brzy opětovat oční kontakt a tento oční kontakt je jen potvrzením toho, že se dítě účastní sociálního kontaktu.

Dospělí jsou upoutáváni právě takovými projevy dítěte, které se nějak podobají běžným komunikačním aktivitám. Kromě pohledu do očí, který dosud nevyjadřuje řádnou preferenci, se jedná třeba o úsměv, který ještě nemusí být adresný, o broukání, kterým dítě ještě nechce nic říci, nebo o pohyby ručiček, které nemusí nic specifického vyjadřovat. Dospělí, především rodiče, jim přičítají smysl, který dosud nemají, ale mohly by ho mít v budoucnu. Tato interpretace dětského projevu je velmi užitečná, protože dítěti zajišťuje větší zájem okolí.

Dítě svými projevy stimuluje dospělé ke specifickému chování. To se pro dítě stává zdrojem stimulace a nezbytným předpokladem dalšího učení. Jsou to například mimické projevy dítěte, díky kterým se rodič může něco dozvědět o jeho pocitech, dále pak úsměv, který se dítě naučí používat především v sociálním kontaktu nebo i broukání, kterým dítě upoutává pozornost rodičů. Rodiče mají větší tendenci právě v těchto situacích, tj. když se dítě usmívá, brouká atd., na dítě mluvit a stimulovat tak rozvoj jeho řečových dovedností. Komunikační význam

má v tomto období pláč. Citlivý rodič dovede rozlišit, o jaký typ pláče se jedná, co se jím dítě snaží vyjádřit. Dokáže rozpoznat, zda je to pláč lítostivý, bolestný nebo zlostný apod.

Dospělí jsou také vybaveni vrozenými dispozicemi k takovému chování, které může rozvíjet specifické schopnosti dítěte. Kupříkladu se rodič sklání nad dítětem ve vzdálenosti 25 – 30 cm, což by za jiných okolností znamenalo narušení osobního teritoria, ale pro dítě je to velmi účelné, protože kojenec v této vzdálenosti vidí nejostřeji. Je známo, že rodiče mluví na své dítě již ve velmi útlém věku, ačkoliv jim dítě ještě nemůže rozumět, ale může se učit rozlišovat různé řečové zvuky a posléze je samo reprodukovat. Často také napodobují chování dítěte, čímž mu nevědomky poskytují jakoby zrcadlo nebo zpětnou vazbu, která by jinak nebyla dostupná. Dospělí často iniciují různé sociální hry, které děti rády opakují. Tímto způsobem rodiče vlastně podporují učení a rozvoj dítěte. [²⁸]

1.2.4.1. Fáze socializace dítěte

Rozvoj socializace se dá rozdělit do několika období. První období trvá do druhého měsíce života dítěte a je to období, kdy je dítě soustředěné především na pocity spojené s uspokojováním svých potřeb, tj. na pocity, které mu poskytuje jeho vlastní tělo. Je to soubor pocitů spojených především s orální aktivitou, čichem, potřebou tepla a sucha apod. Rozlišuje pocity pouze na příjemné a nepříjemné a podle toho na ně reaguje. Druhou fází můžeme nazvat období mezi druhým a třetím měsícem, kdy se postupně rozšiřuje zájem dítěte i na vnější svět. Děti se začínají více zajímat o různé vnější podněty a, jak už bylo dříve řečeno, prioritu u nich mají lidé. V tomto období dítě začíná zvedat hlavičku, takže se rozšiřuje jeho zorné pole a tím na ně začíná působit také více podnětů. Na konci třetího měsíce dítě získává zkušenost, že lidé působí jinak než ostatní objekty, a proto si je vyčlení jako specifickou kategorii. Přibližně v pěti až šesti týdnech dítě začíná reagovat na dospělého pohledem do očí. Dítě, které dokáže udržovat oční kontakt, je již považováno za aktivního účastníka dialogu a toto opětvání pohledu je důkazem, že dítě vnímá. Další období se vyznačuje tím, že se u dítěte

---

²⁸ VÁGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0, str. 56 - 58

objevuje reakce sociálním úsměvem. Ve třetím měsíci se dítě naučí úsměvem docela dobře komunikovat. V této době už se nejedná o náhodný úsměv, kterým dítě projevuje upokojení v nějaké situaci, ale je projevem zájmu o kontakt s dospělým. Tento úsměv bývá také nazýván „sociálním úsměvem“. Rodiče se často mylně domnívají, že úsměv je projevem citového vztahu, ale není tomu tak. V této fázi se nejedná ani o projev individuální preference ani o projev citu. Dítě se usmívá na každého, kdo se chová očekávaným způsobem, je však zaměřeno na lidi a má vztah k jejich specifickým projevům. Ke konci čtvrtého měsíce už dítě reaguje na obličej člověka nejen úsměvem a jinou mimikou obličeje, ale také živějším pohybem a vlastním hlasovým projevem.

Ve styku s lidmi je dítě daleko čilejší a živější než za jiných okolností. Využívá zde všech možných aktivit, které ovládá. Komunikuje s dospělými pomocí různých motorických aktivit, nejen mimikou a pantomimikou, ale také například úchopem – bere si od dospělého hračky atd. Dítě se v tomto období učí nejen rozlišovat živé a neživé objekty, ale dokáže je třídit i v rámci jedné kategorie. Například dává přednost jedné hračce před druhou, daleko častěji si s ní hraje, bedlivěji ji pozoruje apod. Obdobně začíná rozlišovat i lidi. Někteří lidé jsou pro dítě přitažlivější, někteří méně. Dětské poznávání, tj. manipulace a komunikace, nejsou v tomto období příliš rozvinuté, dítě nerespektuje individuální zvláštnosti jednotlivých objektů, tzn. že manipuluje a komunikuje se všemi objekty stejným způsobem, bez ohledu na specifické vlastnosti zkoumaného objektu. Až když se u dítěte více rozvine oblast jeho poznávacích procesů a motorických dovedností, dojde také postupně k diferenciaci manipulačních a komunikačních aktivit dítěte. Teprve pak dítě začne vnímat odlišnosti jednotlivých lidí a věcí a začne s nimi manipulovat a komunikovat různým způsobem.

Rozvoj poznávacích procesů se projeví postupným chápáním principu vztahu příčiny a následku i v sociální oblasti. Dítě se snaží pomocí různých aktivit, které ovládá, vyprovokovat žádoucí reakci dospělého člověka a tím iniciuje sociální

kontakt. Postupně se tak naučí, jaké chování vede k požadovanému účinku, a bude je za těchto okolností používat.^[29]

1.2.4.2. Hry v kojeneckém věku

- **Funkční hry**

V kojeneckém věku převládají funkční hry, v nichž děti nesledují žádný určitý cíl, ale jde v nich především o provádění hry jako takové. Dítě si hraje například s ručičkami – zvedá je před sebe, prohlíží si je, strká prsty do pusy atd. Později si podobně hraje i s nožičkami. Do této kategorie se také dají zahrnout hry s řečovými orgány, tzn. vrnění a žvatlání.

- **Manipulační hry**

Manipulační hry začíná dítě provádět ve chvíli, kdy už vnímá předměty, sahá po nich a uchopuje je. Půlroční dítě manipuluje s předměty více méně stejným způsobem – prohlíží si je, strká je do úst, bouchá jimi o podložku, předává si je z ruky do ruky. Až kolem desátého měsíce začíná dítě zacházet s různými předměty odlišnými způsoby – kostky začíná stavět, s chrastítkem především chrastí, autíčko tlačí apod.

- **Napodobivé hry**

Napodobivé hry se u dítěte objevují v posledním čtvrtletí kojeneckého věku. Dítě při nich napodobuje pohyby, zvuky, které mu předvádí dospělý. Dítě již dříve, zcela neuvědoměle, napodobovalo některé projevy chování dospělých (např. otevíralo pusy, když ji otevírala matka). Tato schopnost byla základem pro učení pomocí systému „matka-zrcadlo“, kdy naopak matka napodobuje projevy dítěte a tím mu dává jedinečnou zpětnou vazbu. Toto je však už složitější varianta, protože efekt si už dítě zcela uvědomuje, a proto zvládne dané chování předvést i za jiných okolností. Dítě se tímto způsobem učí i různé hříčky jako „paci-paci“, „jak jsi veliký“, atd. V této souvislosti se také objevuje učení, kdy dítě náhodně plácá ručičkami o sebe a dospělý dá tomuto projevu určitý smysl. Bude z toho hra na „paci-paci“. Dítě z tohoto počínu bude mít radost a bude tuto činnost rádo opakovat.

---

²⁹ VÁGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0, str. 58 - 60

- **Sociální hry**

Sociální hry se objevují ve chvíli, kdy dítě začíná potřebovat ke svým činnostem partnera. Děje se tak mezi třetím až šestým měsícem života dítěte. Nejde v nich již o pouhé napodobování, ale už o spoluhru dítěte s dospělým. Iniciátorem hry je vždy dospělý, dítě se sice hry účastní, ale je stále pasivnějším účastníkem. Je to například hra s plenkou, kdy si rodič zakrývá obličej plenkou a „bafá“ na dítě. Dítě projevuje radost, když zjistí, že se objevuje známá tvář, a opakováním této hry se tato zkušenost potvrzuje a zvyšuje se tak jeho uspokojení. V takovéto hře se potvrzuje schopnost dítěte uchovávat určitou informaci.^[30]

1.2.4.3. Rozvoj vztahu s matkou

Základ vztahu matky s dítětem se utváří již v prenatálním období, kdy bylo dítě s matkou spojeno v jeden biologický celek, a po narození, kdy matka přebírá veškerou péči o dítě.

Mezi třetím až šestým měsícem života dítěte je matka pro dítě významnou součástí jeho vlastní bytosti. Dítě se svou matkou prožívá mnohé společné aktivity, jako je kojení, koupání apod. Díky této pevné vazbě se dítě snadněji adaptuje na svět a tato vazba k matce také představuje základ budoucího pocitu jistoty a bezpečí, který je předpokladem budoucího osamostatnění dítěte. V této době je matka akceptována nejen jako významný zdroj uspokojování potřeb, ale stává se také prostředníkem mezi dítětem a okolním světem. Citlivá matka přibližuje dítěti svět jen v takové formě, která je pro ně přijatelná a nenarušuje jeho pocit jistoty a bezpečí.

Později, mezi šestým až devátým měsícem života, dítě začíná odlišovat známé a neznámé lidi, tzn. začne odlišovat matku, eventuálně další nejbližší osoby od cizích lidí. K cizím lidem projevuje určitý odstup, dokonce může mít z některých lidí strach. Tato reakce bývá silnější v nepřítomnosti matky nebo pokud je dítě v neznámém prostředí či v nejisté situaci. Známí lidé, zejména pak matka, představují pro dítě jistotu a bezpečí, takže u nich dítě bude hledat ochranu. Strach z cizích lidí a z neznámých situací přichází kolem sedmého až osmého měsíce života a je jedním z nejdůležitějších signálů zdravého vývoje dítěte. Toto období

---

³⁰ VÁGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0, str. 60

se také proto nazývá „úzkost osmého měsíce“ a dítě si tento pocit přineslo geneticky od pravěkého lovce, který prožíval právě pocity strachu, izolace, opuštěnosti apod. To, že má dítě strach, je důkazem toho, že dítě získalo určitou zkušenost a dokáže ji zužítkovat. Známé situace v dítěti vzbuzují určité chování a to u dítěte vyvolává pocit jistoty. Naopak neznámá situace představuje nejistotu, protože dítě neví, jak se v takové situaci chovat, a proto hledá oporu matky. Dítě má tendenci držet se takových zdrojů jistoty. Dítě je totiž svým strachem chráněno před potencionálním ohrožením. Vše, co je neznáme, představuje pro dítě jisté nebezpečí a dítě se snaží takovým situacím vyhýbat. Dochází tady k jistému rozporu mezi potřebou zvědavosti dítěte a jeho potřebou jistoty. Dítě se drží matky a snaží se tak svou zvědavost tlumit. Dosažení této úrovně je významným předpokladem pro budoucí osamostatnění dítěte.

Matka, nebo jiná osoba, která se k dítěti chová mateřsky, je jedním z prvních lidí, který je dítětem chápán jako trvalý. Je to z toho důvodu, že matka je s dítětem téměř neustále v kontaktu a také uspokojuje jeho potřeby, a proto má pro dítě největší význam. Důkazem této změny chápání mateřské bytosti je chování dítěte, které v sedmém měsíci reaguje na oddělení od matky s odporem a v její nepřítomnosti ji hledá. Mladší děti při oddělení od matky ještě neprotestují, pokud jsou zachovány jejich životní zvyklosti a uspokojovány jejich potřeby.

Emoční vztah matky a dítěte je za normálních okolností stabilní. Mění se pouze postoje dítěte. Nejprve se matka stává pro dítě v podstatě potřebou. Je to osoba, která nejen uspokojuje jeho potřeby, ale dává mu pocit jistoty a bezpečí. Později si dítě začíná uvědomovat samostatnost její existence a začíná tedy i přijímat fakt, že i ono samo je samostatnou bytostí a není součástí matky. Dítě se pomalu začíná od matky separovat a začíná si uvědomovat sebe sama jako samostatného jedince. To se děje mezi šestým a devátým měsícem života. Dítě začíná rozlišovat nejen mezi lidmi, ale dovede diferencovat také vlastní pocity. Začíná chápat, co pochází z jeho těla a co zvnějšku, začíná chápat, že nejsou s matkou jeden člověk. Matka sice dále představuje nejdůležitější zdroj jeho uspokojení, ale dítě si začíná uvědomovat, že její přítomnost není samozřejmá a že se musí snažit, aby ji udrželo nablízku. Dítě se různými prostředky snaží matku upoutat a jedním z neefektivnějších prostředků se stává řeč. Rozvoj komunikace

se tedy rozvíjí na základě potřeby udržet kontakt s matkou. V tomto stádiu se stává velmi důležitým i obsah sdělení, který v počátcích komunikace ještě chyběl.

Když dítě získá pocit, že není součástí matky, změní se jeho vztah k matce i k sobě samému. Potřeba matky je ale natolik silná, že se přeměňuje ve specifický citový vztah. To, že citová vazba vzniká až v této době, je pochopitelné, protože dokud dítě prožívalo pocit totožnosti se svou matkou, nebylo možné a ani nutné takovou citovou vazbu utvářet. V této fázi se může také objevit pocit strachu ze ztráty matky, a pokud by byl příliš intenzivní, mohlo by se dítě začít pokoušet o nové splnutí s ní. Obava z její ztráty je v tomto věku naprosto běžná. Na základě zkušeností dítě postupně koriguje své přání mít matku jen pro sebe i potřebu určitého stereotypu jejího chování a časem mu pro udržení jistoty stačí vědomí spojitosti existence matky a převaha pozitivní zkušenosti s jejím chováním. Pochopí, že když se matka zachová jinak, než očekávalo, neznamena to, že ho to nějak ohrozí. Pokud dozraje do této úrovně, může se od matky odpoutat a osamostatnit se.^[31]

1.2.4.4. Sebepojetí kojence a rozvoj vztahu k sobě samému

Není zcela jisté, kdy u dítěte začíná rozvoj samostatné identity dítěte. Kolem třetího až šestého měsíce se u dítěte projevují základy uvědomování si vlastní bytosti. Začíná odlišovat pocity vzniklé na základě jeho vlastní aktivity od pocitů vyvolaných někým jiným. Mezi šestým a dvanáctým měsícem si už dokáže uvědomovat specifičnost své vlastní existence, tzn. sebe jako samostatného subjektu.

Dítě začíná chápat své vlastní tělo a jeho aktivity. Nabývá zkušenosti se svým těle, s jeho reakcemi a prožitky, které doprovázejí různé aktivity. Dítě se učí tyto informace fixovat a třídit do různých kategorií. Dále dítě začíná vnímat své citové prožitky jako součást sebe sama. Začíná chápat, že určité podněty vyvolávají žádoucí prožitky a některé nežádoucí a začíná tak okolní svět hodnotit podle sebe, svým subjektivním pohledem. V neposlední řadě dítě začíná chápat trvalost svého bytí a souvislosti spojené s jeho existencí. Základem pro takové uvědomění je jeho vlastní zkušenost, kterou získává v interakci s jinými lidmi a ve vztahu

---

³¹ VÁGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0, str. 61 - 68

k okolnímu světu. V souvislosti s pochopením trvalosti a stálosti své matky jako samostatné osoby akceptuje dítě stálost i celistvost sebe sama.^[32]

Kojenecké období končí tím, že dítě dosáhne základní orientace ve svém nejbližším okolí a vytvoří si k němu určitý vztah. Zároveň si vytváří kompetence, jako jsou lokomoce nebo komunikace, které jsou základním předpokladem pro další rozvoj jeho vzájemné interakce se světem.^[33]

---

³² VÁGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0, str. 60 - 70

³³ VÁGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0, str. 42

2. VÝVOJ DÍTĚTE OD 1. DO 3. ROKU VĚKU

2.1. OBDOBÍ BATOLECÍ

Na rozhraní prvního a druhého roku se objevují v životě dítěte dvě důležité funkce, a to chůze a řeč. Ty mimořádně ovlivňují jeho další vývoj. Jsou to mezníky, kterými začíná zcela nové vývojové období, které nazýváme batolecí.

Chůze dítěti umožňuje lokomoci, tzn. samostatné přemísťování v prostoru. Dítě tak získává nové zkušenosti, poznává okolní svět, učí se novým věcem. Stejně tak je pro dítě nanejvýš důležitá řeč. Umožňuje dítěti mezilidskou komunikaci, tzn. že dítě chápe řeč druhých lidí, dokáže vyjadřovat své pocity, potřeby a myšlenky. Řeč ho spojuje se společenskou kulturou.

Chůze a řeč jsou typické lidské funkce. Znamenají kvalitativní přínos do psychického vývoje, podstatně mění chování a prožívání člověka. Stávají se základem dalšího rozvoje, a to jak v tělesné, tak i v intelektové a společenské oblasti. Díky novým sociálním zkušenostem se u dítěte rozvíjí sebeuvědomění, což přispívá k postupnému osamostatňování dítěte. To se objevuje na konci třetího roku a projevuje se především úsilím o samostatnost a sebeuplatnění. V tomto období se také výrazně uplatňuje napodobování, které je specifickou formou sociálního učení a stává se předpokladem vzniku složitějších forem chování člověka.

2.1.1. Tělesný a pohybový vývoj

2.1.1.1. Tělesný vývoj

Tělesný vývoj batolete charakterizuje značný nárůst výšky a hmotnosti, ale tento růst už není tak výrazný jako v počátečních měsících. V průběhu batolecího věku vyroste dítě až o 18 cm (v druhém roce asi o 12 cm a ve třetím asi o 6 cm) a jeho hmotnost se zvýší asi o 4kg (v každém roce asi o 2kg). Tvar jeho těla se velmi mění a tělesné proporce se čím dál více podobají dospělému člověku. Na počátku batolecího období je jeho těžiště ale stále vysoko, břicho je vypouklé, záda ohnutá a nohy jsou stále ještě trochu křivé. Až na konci tohoto období je postoj dítěte vzpřímenější a břicho již není tolik vystouplé. Růstové změny jsou

patrné na všech orgánech, rozšiřuje se hrudník. Břišní dýchání je nahrazeno hrudním, rytmus dechu je pravidelný a pomalý, pohybuje se v rozmezí od dvaceti do pětatřiceti nádechů a výdechů za minutu. Tělesná teplota se stále mění v závislosti na aktivitě, emočním stavu a prostředí, pohybuje se v průměru mezi 36,5 a 37,4°C. Sílí bederní část páteře, mohutní svalstvo, zpevňuje se kostra a v neposlední řadě se doplňuje mléčný chrup. Významný růst hmotnosti je patrný i na rozvoji mozku, do tří let nabude mozek z původních 360 g asi na 1000 g, což jsou asi tři čtvrtiny hmotnosti mozku dospělého. Důležité je celkové zesílení nervové soustavy a rozvoj nervové tkáně, což přispívá ke zvýšení úrovně pohybové i psychické činnosti zkvalitněním nervových procesů. Avšak ještě celková nerozvinutost, křehkost tělesných orgánů i nervové soustavy způsobují jejich relativně nízkou odolnost a zranitelnost odrážející se ve vysoké nemocnosti dítěte tohoto věku.^[34]

2.1.1.2. Vývoj pohybových dovedností

- **Rozvoj hrubé motoriky a lokomoce**

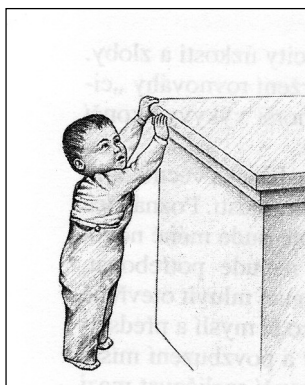
V druhém roce života už dítě dokáže samo stát i chodit. Jeho pohyby sice ještě nejsou zcela koordinované, ale dokáže se samo přemístit z místa na místo. Chůze má u dítěte několik fází:

V první fázi si dítě stoupá a učí se obcházet podél opory, které se drží. Posunuje podél nejprve ruce a potom nohy. Ve druhé fázi už se jedná o jistější formu obcházení, kdy dítě používá ruce už jen k udržení rovnováhy. Dítě posouvá ruce střídavě podél opory a na konci této fáze již dokonce pohybuje rukama a nohama střídavě, takže v některých chvílích spoléhá pouze na jednu nohu a ruku. Ve třetí fázi se již dítě učí přejít krátké úseky od jedné opory ke druhé. Přejde každou mezeru, kterou může překlenout oběma rukama, avšak stále se nepustí, pokud se druhá ruka nechytne něčeho jiného. Ve čtvrté fázi dítě dělá první krok bez opory. Dítě se drží jedné opory, pustí se, udělá krok a zase se chytne druhé opory. Dítě často ani nezpozoruje, že se pustilo. V další fázi dítě dokáže udělat několik kroků samostatně. V poslední fázi již dítě zvládne chodit zcela samo a jistě. Kromě

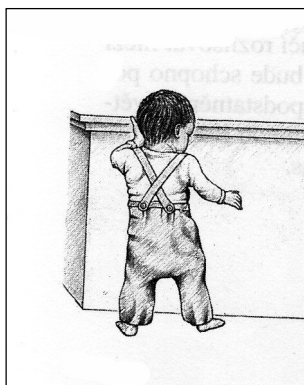
---

³⁴ ALLEN, K. E.: *Přehled vývojové psychologie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-055-0, str. 82, 89, 99, 100

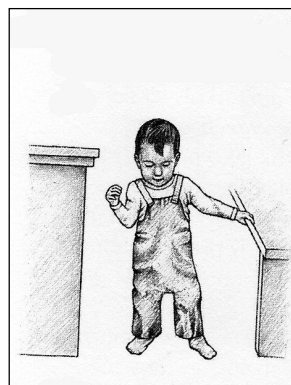
chůze se samozřejmě zdokonaluje i běh, chození po schodech, kdy dítě chodí nahoru i dolů bez pomoci a střídá při tom nohy, skáče na místě a zvládne skočit z malé výšky. Dítě již také umí na malý okamžik udržet rovnováhu na jedné noze, dokáže kopat do míče, přelézá různé překážky apod.[³⁵]

1. fáze

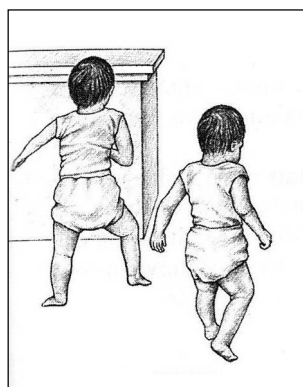
2. fáze

3. fáze

4. fáze

5. fáze

• Rozvoj jemné motoriky

V batolecím věku se také významně zdokonaluje jemná motorika, tzn. pohyby drobného svalstva rukou a prstů. Rozvíjejí se a zjemňují uchopovací pohyby, dítě se stává zručnějším, formují se základy pohybových schopností. Kolem čtrnáctého až patnáctého měsíce se dítě začíná obsluhovat, umí v ruce držet tužku, hrneček, umývá se, dokáže si obléknout nebo svléknout některé části oblečení (např. sundat si čepici), učí se zapínat knoflíky a dokáže chytit velký míč do nastavených rukou. Umí v ruce udržet lžičku, ale samostatně s ní jíst ještě

³⁵ ŠTEFANOVIČ, J.: *Psychologie pro gymnázia a třídy gymnázia s pedagogickým zaměřením*. 1.vyd. Praha: SPN, 1982. č. 44-00-12/4, str. 294

nedokáže. Koncem druhého roku už běžně zachází s kostkami, umí je uložit, postavit na sebe, navléká korálky (dost velké s přiměřeným otvorem), listuje v knize, zavírá krabičky atd. Zdokonalováním pohybů se zvětšuje i výkon v samoobsluze. Dítě postupně začíná samo pít z hrnečku, jíst lžící, pokouší se umývat si ruce a obličej, utírá se, dokáže si zapnout a rozepnout knoflíky, umí si svléct většinu částí oblečení a některé si umí i obléknout (např. kalhoty, ponožky atd.), zouvá se i obouvá samo, lépe zachází s tužkou, pastelkami a fixy. Dělá svislé a vodorovné čáry i kruhové tvary. Tužku už nedrží celou dlaní, ale mezi ukazovákem, prostředníkem a palcem (úchop špetkou) a jeho kresby již nejsou náhodné. Dítě se již snaží ztvárňovat reálné věci, i když jsou velmi nepřesné a ne vždy je v jeho obrázku rozpoznáme (sluníčko, autobus atd.).^[36]

Typickou formou činnosti v tomto období je hra, a to zejména manipulační a pohybová, jako je například hra na písku s bábovkami, převážení kostek na vozíku, jízda na tříkolce apod. Tyto hry mají pro dítě velký význam, protože dítě v nich poznává funkční vlastnosti okolních předmětů, rozvíjí se díky nim poznávací procesy dítěte a dítě se samozřejmě zdokonaluje v motorice. Děti také v tomto vývojovém období začínají modelovat, vystřihovat, lepit apod.^[37]

Součástí tělesného vývoje dítěte jsou také změny v jeho požadavcích na spánek. Celková potřeba spánku ve druhém a třetím roce se pohybuje kolem 12 až 14 hodin denně, a to v několika intervalech. Děti zpravidla spí jednou až dvakrát přes den, protože denní spánek je pro většinu dětí vývojovou nezbytností.

2.1.2. Psychický vývoj

2.1.2.1. Rozvoj poznávacích procesů

Základem poznávací činnosti dítěte je jeho bezprostřední smyslový kontakt se skutečnostmi, tzn. vnímání. V porovnání s kojencem se vnímání dítěte v batolecím věku liší především v tom, že se rozšiřuje okruh vnímaných předmětů a zlepšuje se kvalita vnímání. Zvýšením pohybových možností se zvyšuje také oblast předmětů, se kterými je dítě v kontaktu. Není již odkázané jen na věci, které se

---

³⁶ ALLEN, K. E.: *Přehled vývojové psychologie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-055-0, str. 100 - 101

³⁷ ŠTEFANOVIČ, J.: *Psychologie pro gymnázia a třídy gymnázia s pedagogickým zaměřením*. 1. vyd. Praha: SPN, 1982. č. 44-00-12/4, str. 294

mu dostanou do ruky náhodně, ale samo si vyhledává objekty vnímání, tzn. natahuje se po předmětech, umí se k nim přiblížit, vzít je do rukou apod. Pro tento věk je také charakteristické výrazné uplatnění hmatu. Uplatňuje se nejen ruka, ale také ústa. Dítě díky hmatu získává přímé informace o vlastnostech předmětů, a to prostřednictvím manipulace s nimi.

Neméně významné je pro dítě také zrakové a sluchové vnímání. Úroveň zrakového vnímání v tomto věku charakterizuje barevné vnímání, rozlišování tvarů a velikostí, vyčleňování předmětů z pozadí a jejich identifikace apod. Zdokonaluje se také sluch, a to díky vlivům prostředí a zejména díky tomu, že dítě poslouchá sebe samo a dospělé kolem sebe. Dítě dokáže rozlišovat výšku, intenzitu a barvu zvukových podnětů, začíná rozlišovat víceslabičná slova a koncem tohoto období je dokáže většinou i správně vyslovit. Typický je smysl dítěte pro rytmus, který je výrazný už začátkem druhého roku. Umožňuje spojovat sluchovou aktivitu s pohybem, což dítě využívá v různých činnostech. Dítě se učí dětské říkanky, využívá rytmus u různých pohybových her apod.

2.1.2.2. Rozvoj paměti

V batolecím věku se také významně rozvíjí paměť dítěte. Její jednotlivé složky, kterými jsou zapamatování, uchování v paměti a vybavení, se posilují, jsou výkonnější a přesnější. Vyrůstající zkušenost podněcuje i větší rozsah zapamatovaného a pamětní stopy jsou daleko trvalejší než u kojence. Kojenec po pěti až šesti dnech zapomene na osobu, se kterou byl dříve v denním kontaktu, ale v batolecím věku si dítě uchovává zážitky i na několik týdnů nebo měsíců. Dítě si v tomto období spontánně vzpomíná na předcházející zážitky a zkušenosti, jako jsou například loutkové divadlo nebo procházka, ale tyto vzpomínky jsou zatím útržkovité, nesouvislé a náhodné, nemají ucelený charakter. Paměť je v tomto věku charakterizovaná několika výraznými znaky, které se uplatňují ve všech jejích složkách. V první řadě dítě ještě neumí do pamětních procesů zapojovat volní úsilí. Zapamatování se uskutečňuje bez uvědomělé aktivity a vlastního přičinění dítěte. Dítě si věci zapamatovává neúmyslně a nezáměrně. Dále je důležité, že dítě si zapamatovává zvláště takové zážitky, které pro ně mají silný citový význam. Například to, co se mu líbí, co ho těší, baví, ale paměť se

zaměřuje také na situace spojené s negativními city, jako jsou strach, bolest nebo smutek. U dítěte také převládá konkrétní paměť, což znamená, že dítě má sklon uchovávat a vybavovat si lépe představy a obrazy skutečných situací, konkrétních zážitků než slova a pojmy. Zachází tedy v paměti více s představami a vzpomínkami na to, co samo vidělo, slyšelo a zkusilo. V tomto věku velmi roste trvalost paměti a také radikálně vzrůstá rozsah zapamatování. [³⁸]

2.1.2.3. Rozvoj představivosti

Také představy se u dítěte zakládají na vlastní bezprostřední zkušenosti a úzce souvisí s pamětí. Dětské představy spíše připomínají nepřesné vzpomínky než tvořivé, vědomé přetváření dříve vnímaných prvků. Obsahem představ je to, co dítě vidělo, slyšelo a prožilo, tedy stopy po minulých zážitcích. Zpočátku si dítě neumí utvořit představu mimo rozsah svých zkušeností, tzn. že si umí zapamatovat pohádku, kterou slyšelo, říkanku, kterou mu rodič často opakuje, ale je důležité, aby pohádka nebo říkanka byla podložena konkrétním výtvarným zobrazením. Přibližně na konci druhého roku života dítěte se v představách dítěte objevují prvky fantazie. Uplatňují se zejména v personifikačních tendencích, tzn. že dítě zosobňuje předměty a dává jim lidské vlastnosti a způsoby chování. Fantazie v pravém slova smyslu, tj. schopnost používat věci v náhradní funkci (židle jako auto atd.), se teprve rozvíjí. Rozvoj představivosti je ve velké míře závislý na celkové podnětnosti prostředí, v němž dítě žije. Záleží především na bohatosti a obsažnosti zážitků a na možnosti jazykové komunikace s dospělými i vrstevníky. O vývoji představivosti dítěte tohoto období svědčí začínající tématické hry.[³⁹]

2.1.2.4. Rozvoj myšlení

Činností, manipulací s věcmi objevuje dítě základní vztahy mezi nimi. Za první projevy myšlení můžeme považovat už náznaky účelného použití věcí. Dítě se pokouší zasunout klíč do zámku, dát si na hlavu čepici, nabrat vodu do hrnečku atd. Takové úkony je dítě schopné vykonávat dřív, než si osvojí řeč, tzn. na

---

³⁸ ŠTEFANOVIČ, J.: *Psychologie pro gymnázia a třídy gymnázia s pedagogickým zaměřením*. 1.vyd. Praha: SPN, 1982. č. 44-00-12/4, str. 295 - 296

³⁹ ŠTEFANOVIČ, J.: *Psychologie pro gymnázia a třídy gymnázia s pedagogickým zaměřením*. 1.vyd. Praha: SPN, 1982. č. 44-00-12/4, str. 296

počátku batolecího věku. Jedná se o předřečové myšlení, které představuje jednoduchou, konkrétní, prvotní formu myšlení. S rozvojem řeči se myšlení dostává na novou, vyšší úroveň. Dítě díky kontaktu s předměty a lidmi zjišťuje, že každá věc nebo osoba má své slovní označení a začíná tyto věci, lidi nebo jevy pojmenovávat. Slovo se tak pro dítě postupně stává náhradou za skutečný předmět, stává se symbolem věci. Dítě během druhého roku života aktivně shromažďuje tyto symboly a často se na dospělého člověka obrací s otázkou: „Co je to?“, a domáhá se pojmenování všech věcí kolem sebe. Zapamatovává si je a začíná je samo aktivně používat. Slova pomáhají dítěti vyznat se ve skutečnosti, roztřídit ji na zvláštní skupiny, kategorie věcí a jevů zahrnuté pod společným názvem. Tato slova nabývají zobecňovací funkci a stávají se základní formou myšlení, tzv. pojmového myšlení. Vývoj pojmů v tomto období prochází několika stádii. V prvním stádiu, asi do poloviny druhého roku, označuje dítě jednotlivé konkrétní věci nebo osoby (např. „máma“ – jen jeho vlastní matka, „panenka“ – pouze určitá konkrétní panenka atd.). Ve druhém stádiu, asi od roku a půl do dvou let, reprezentuje slovo už několik předmětů nebo činností, které mají společné vlastnosti (např. „panenka“ – označuje několik konkrétních panenek). Význam slova se rozšiřuje a upřesňuje. Ve třetí fázi, kolem tří let, nabývají signalizačního významu slova, která označují několik konkrétních předmětů (např. „ovoce“ , „nábytek“ atd.). Dítě také postupně začíná chápat jednoduché účelové a prostorové spoje a vztahy. Často se rodičů ptá „na co? proč?“, toto období je proto často nazýváno jako období otázek.^[40]

2.1.3. Vývoj řeči

V batolecím věku se velmi prudce rozvíjí řeč. Nejprve je důležité poznamenat, že rozvoj řeči, respektive slovní zásoby probíhá ve dvou úrovních. V první řadě se rozvíjí pasivní slovník dítěte. Ten obsahuje všechna slova, kterým dítě rozumí a jejichž význam chápe. Druhou úrovní je aktivní slovník dítěte, který obsahuje slova, která dítě aktivně používá při vyjadřování svých potřeb a pocitů. Pasivní

---

⁴⁰ ŠTEFANOVIČ, J.: *Psychologie pro gymnázia a třídy gymnázia s pedagogickým zaměřením*. 1.vyd. Praha: SPN, 1982. č. 44-00-12/4, str. 297 - 298

slovník je pochopitelně daleko bohatší než ten aktivní, protože slov, která dítě chápe, je daleko více než slov, která dítě běžně používá.^[41]

Na počátku se řeč dítěte skládá pouze z několika, přibližně dvaceti až třiceti výrazů. Jedná se o stádium jednoslovné řeči, kdy se ještě dítě nevyjadřuje ve větách, ale používá pouze jednotlivá slova, která mají velmi široký, velmi mnohoznačný význam. Například slovo „haf“ neoznačuje pouze psa, ale dítě jím může pojmenovávat všechna zvířata nebo dokonce všechny chlupaté věci. Toto stádium dítě poměrně rychle překoná a koncem druhého roku už jeho slovník vzroste asi na 300 slov, převážně podstatných jmen a sloves. Dítě začíná tvořit jednoduché, především dvouslovné, věty, jimiž se pokouší vyjadřovat svá přání, city, představy apod. Skladba vět je ještě primitivní, s mnohými gramatickými chybami, nesprávným slovosledem a chybami ve výslovnosti. Po obsahové stránce má řeč výrazně situační charakter. Dítě se snaží vyjádřit momentální, konkrétní situaci, v níž se nachází (např. „jdeme pá“, „haf hajá“, „máma tu je“, „nána papá“ atd.). Ke konci třetího roku života už slovní zásoba dítěte tvoří téměř tisíc slov. Kromě podstatných jmen (osoby, zvířata, jídlo, oblečení atd.) přibývají slovesa označující činnosti v rozsahu dětské zkušenosti (jíst, spát atd.), dále pak přibývá množství přídavných jmen a příslovcí, která vyjadřují např. vlastnosti věcí (dobrý, zlý, špatně, pěkně atd.), a v neposlední řadě pak dítě také začíná používat některé spojky (a, i, protože, aby) a předložky označující nejprve prostorové a později i logické vztahy. Rozšiřující se jazyková zkušenost přispívá i k zdokonalování gramatické stavby řeči. Dítě začíná používat správné tvary, správně skloňuje, časuje, ale také si samo začíná utvářet netradiční jazykové útvary (např. podle slova „plakat“ utvoří „plakám“ atd.). Kromě chyb v utváření slov se také objevují chyby ve výslovnosti, kdy děti občas přesmykují hláskové skupiny ve slovech (např. místo fialka, filajka atd.), vynechávají hlásky, respektive zkracují slova (místo autobus „abus“ atd.). Časté bývají i těžkosti s vyslovováním některých hlásek, především souhlásek r, ř (dítě místo r říká l, místo ř říká ž apod.) a sykavek (c/č, s/š, z/ž), které často zaměňují. Na konci

---

⁴¹ VÁGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0, str. 82

batolecího věku je již dítě schopné se se svým okolím domluvit a přiměřenou formou vyjádřit svoje potřeby, pocity a myšlenky.^[42]

Řečový vývoj neprobíhá u všech dětí stejně, jsou zde značné individuální rozdíly. Všeobecně se konstatuje rychlejší rozvoj řeči u děvčat než u chlapců. Vývoj řeči je značně ovlivněn podmínkami, ve kterých dítě žije. Patří sem především kvalitní řečový vzor a dostatek možností pro komunikaci. Kromě vzoru k napodobování dítě potřebuje při svém řečovém rozvoji takového pomocníka, který citlivě opravuje jeho řečové nedostatky. Nedostatečné jazykové kontakty mohou způsobit, že dítě bude v řeči zaostávat a tím bude ochuzený i vývoj myšlení dítěte. Podmínkou pro řečový rozvoj je dostatek podnětů a bohaté zážitky v životě dítěte.

2.1.4. Vývoj socializace

Tím, že se dítě odpoutá od matky, začne pronikat do sociálního světa a započne proces jeho socializace. Dítě se postupně osamostatňuje, začíná navazovat nové vztahy, osvojuje si určité formy chování, odlišuje různé sociální role, včetně své vlastní apod. To vše je podmíněno nejen zkušeností, ale také úrovní poznávacích procesů, řeči a citovou zralostí a vyrovnaností. Dítě začíná rozlišovat lidi kolem sebe na osoby blízké, známé a cizí, diferencuje také ženy a muže a je schopné rozlišovat i další specifické znaky, jako jsou profese (např. strejda, který prodává auta) vlastnictví (např. babička, co má psa) atd. Většina lidí, se kterými se dítě stýká, jsou k němu ve vztahu nadřazeném, ale důležitou roli hrají v životě dítěte také vrstevníci, se kterými je dítě na stejné úrovni a s nimiž bývá často srovnáváno. Slouží mu jako určitý referenční model, který nějakým způsobem kvalifikuje jeho chování a projevy.

Dítě samo získává díky sociálnímu prostředí různé role. Tuto roli určuje pohlaví, zevnějšek, chování atd. Sociální role, které dítě získává, vyjadřují zároveň jeho hodnocení, očekávání a požadavky jiných lidí. Dítě je v podstatě díky prostředí, ve kterém vyrůstá, předurčeno k určité sociální roli a tím k určitému chování. V různých rolích, jako jsou například role chlapce či dívky,

---

⁴² ŠTEFANOVIČ, J.: *Psychologie pro gymnázia a třídy gymnázia s pedagogickým zaměřením*. 1. vyd. Praha: SPN, 1982. č. 44-00-12/4, str. 297

nejstaršího či nejmladšího dítěte v rodině, zdravého či nemocného, jsou očekávány různé projevy chování apod.

2.1.4.1. Rozvoj citů

Vývoj společenských kontaktů dítěte batolecího věku probíhá v těsné spojitosti s vývojem jeho citového života. Nejprve je dítě pouze pasivním společníkem, ale již v kojeneckém věku se u něj projevuje potřeba citové vazby s dospělými. V batolecím věku již dítě projevuje výraznou touhu být ve společnosti dospělých, kteří v něm vzbuzují pozitivní city, a ochotně s nimi spolupracuje.^[43]

Citový život dítěte v batolecím věku je velmi nestálý a proměnlivý. Jeho city, které jsou často protikladné, vznikají z malicherných a rychle se střídajících příčin. Dítě například velmi rychle přechází ze smíchu do pláče a naopak. City dítěte toho věku se vyvíjejí v úzké spojitosti s jeho činností a pod vlivem prostředí a výchovy. Dítě v tomto věku ještě neumí tlumit vnější projevy citů, projevuje je upřímně a bezprostředně (skáče radostí, odvrací se, křičí atd.). Dokáže prožívat i poměrně složité společenské situace z nejbližšího okolí (např. konflikty rodičů, neshody se sourozenci atd.). Přestože neumí slovně vyjádřit všechny své city, silně ovlivňují celý jeho psychický život, rozhodují o jeho základním „citovém“ naladění. Narušení citové rovnováhy dítěte v tomto období je častým zdrojem fobických neuróz.^[44]

Na začátku batolecího věku můžeme sledovat u dítěte jednotlivé základní kvality citů, a to jak pozitivních, tak negativních. Mezi vývojově nejstarší citové kvality patří strach, který je patrný už u kojence. Strach je reakcí na ohrožení životní jistoty dítěte a v batolecím věku má tento cit různé specifické podoby, odpovídající psychické vyspělosti, společenským vlivům a individuálním zvláštnostem dítěte. Mění se tak například předmět strachu, tzn. co strach vyvolává. Na počátku batolecího věku je častým podnětem strachu například hlasitý zvuk, náhlá změna polohy nebo velký neznámý předmět. Později se začíná

---

⁴³ ŠTEFANOVIČ, J.: *Psychologie pro gymnázia a třídy gymnázia s pedagogickým zaměřením*. 1.vyd. Praha: SPN, 1982. č. 44-00-12/4, str. 299 - 300

⁴⁴ ŠTEFANOVIČ, J.: *Psychologie pro gymnázia a třídy gymnázia s pedagogickým zaměřením*. 1.vyd. Praha: SPN, 1982. č. 44-00-12/4, str. 298 - 300

uplatňovat tzv. „naučený strach“, kdy se dítě bojí určitých předmětů, které mu připomínají nepříjemné zážitky (např. obrázek čerta mu připomíná nepříjemný zážitek z Mikuláše apod.). S rozvojem představivosti se dítě začíná bát také neskutečných nebezpečí, jako jsou například postavy z pohádek apod. Na druhé straně si dítě v batolecím věku ještě dostatečně neuvědomuje reálné nebezpečí, tzn. že se dítě například beze strachu dívá do hluboké studny, nahýbá se z vysokého okna, vběhne do rušného silničního provozu. Další z citových kvalit, která se rozvíjí v batolecím věku, je zlost. Ta se uplatňuje poměrně brzy, především jako reakce na omezení spontánní aktivity dítěte nebo na neúspěch v činnosti. Tento cit je výrazně podmíněný touhou po samostatnosti, narážející na omezující vliv společenských norem. V tomto věku se také v různé podobě projevuje radost, která provází příjemné zážitky dítěte. Podnětem radosti bývá často uplatňování vlastní aktivity a dosahování úspěchů. Dalšími důležitými podněty pro radost dítěte jsou sociální podněty jako například kontakt s lidmi, potěšení z jejich přítomnosti atd. Jejich prostřednictvím se city dítěte prohlubují a upevňují a dosahují vyšší úrovně i širší škály zážitků.

V batolecím věku se uplatňují i další citové kvality, jako jsou spokojenost nebo nespokojenost, veselost, něžnost, žárlivost, stydlivost, smutek apod. Na konci třetího věku dítěte přibývá nový druh tzv. vyšších citů. Jsou to city poznávací, které se uplatňují při prožívání radosti z nových informací, při zájmu o poznání atd., dále pak estetické, vyjadřující zážitky krásy z různých vnímaných podnětů, jako jsou obrázek, šaty atd., a v neposlední řadě morální city, které odrážejí vztah k základním kvalitám dobra a zla a podněcují k jejich hodnocení.

Rozhodující význam mají však pro dítě sociální city, které se váží především na blízké osoby. Tyto citové kontakty provázené laskavým zacházením, něžností a péčí, jsou základní potřebou dítěte a nezbytnou podmínkou jeho psychické rovnováhy a životní jistoty. Jejich nedostatek, omezování a násilné přerušení může vážně ohrozit celkový psychický vývoj dítěte. Dítě, které vyrůstá v citově podnětném prostředí a má k dispozici pozitivní modely sociálního chování, je vyrovnanější, snáze navazuje kontakty s jinými osobami, dospělými a vrstevníky.

2.1.4.2. Role otce a matky v životě batolete

Stejně tak jako matka i otec hraje významnou roli v životě dítěte. Pokud věnuje dítěti dostatek času, vytváří se mezi ním a dítětem podobná vazba jako v případě matky. Ta se projevuje především potřebou tělesného nebo jakéhokoliv jiného kontaktu. Dítě je schopné citové vazby k oběma rodičům, přesto je vazba k otci považována zpravidla za sekundární. V tomto vztahu se výrazně odráží zkušenost, kterou dítě získalo ve vztahu s matkou. To znamená, že dítě očekává od otce stejný způsob chování jako od matky (např. stejnou reakci na své potřeby atd.). Tento vztah se ale také může stát jakoby alternativním zdrojem jistoty a bezpečí, pokud vztah s matkou není pro dítě uspokojivý. Pokud si dítě vytvoří k oběma rodičům bezpečný vztah, získává určitou výhodu. Každý vztah poskytuje dítěti trochu jiné zkušenosti a dítě tak může snáze pochopit, že různí lidé se chovají odlišnými způsoby. Dítě, které tuto zkušenost nemá, může být později z reakcí jiných lidí zmatené a může se jimi cítit ohrožené, protože nezná jiný model chování než ten, který mu poskytla matka. Navíc dítě, které má fungující vztah s oběma rodiči, získává větší pocit jistoty a bezpečí na základě vícečetné citové vazby.

Otcové slouží pro své syny jako model mužského chování a zároveň se často určitým způsobem se svými syny ztotožňují. Chtějí, aby se jim syn co nejvíce podobal a naplnil jejich ambice. Chlapec od nich zpravidla přebírá představy o mužské roli. Tento postoj bývá nejvýraznější ve vztahu k nejstaršímu synovi, s ostatními dětmi, syny, se postupně mění. Toto období bývá některými odborníky nazýváno jako období identifikace otce a syna, kdy zkušenosti s chováním otce velmi ovlivňují sebepojetí chlapce, především v oblasti sexuální identity. Matky i otcové se dovedou ke svým dětem chovat stejně kompetentně, přesto se jejich chování v některých situacích liší. Například hra otce s dítětem je mnohem aktivnější, více stimuluje dětskou aktivitu a poskytuje tak dítěti více vzrušení. Naopak matky bývají opatrnější, strachují se o své děti a jejich hry jsou spíše

klidnějšího rázu, například si s dítětem často čtou, malují, povídají si s ním apod.^[45]

2.1.4.3. Role sourozenců v životě batolete

V tomto věku mají významný vliv na dítě i jeho sourozenci. Sourozenci představují pro dítě alternativní formu stimulace, protože dítěti poskytují úplně jinou zkušenost než dospělí lidé. Prvorozené děti mohou mít po narození sourozence pocit ohrožení a mohou na něj žárlit. Podle Adlera nebo Lemana mají prvorozené děti tu nevýhodu, že musejí ustoupit ze středu rodičovské pozornosti, když přijde druhé dítě. Pokud se podaří připravit je na příchod jejich bratra či sestry, mohou touto zkušeností růst, ale pokud se druhé dítě narodí příliš brzy po prvním, prvorozené dítě může citově trpět. Často se cítí ostrčené a osamělé a může se tak odcizit matce. Druhé či prostřední děti takové trauma nezažívají, protože přicházejí do sociálně vyvážené situace, tudíž se dělí o matčinu pozornost od začátku a nepřijde jim to nijak zvláštní. Starší bratr nebo sestra je pro ně naopak podnětem k většímu usilování o úspěch. Druhé děti se v podstatě chovají jako při závodech, jako by byl někdo stále o krok před nimi a ony ho musely dohánět. Často je totiž rodiče s prvorozeným srovnávají a dávají jim prvorozeného za příklad. Naopak nejmladší děti bývají často rozmazlovány, rodiče jim často dávají nejméně práce a jsou k jejich prohřeškům často také daleko benevolentnější než u ostatních dětí. Také z toho důvodu si benjamínci většinou nesnadno vytvářejí sociální cit.^[46]

Kromě rivality mají ovšem také tendenci sociálního kontaktu. Již děti starší osmnácti měsíců chtějí být aktivními partnery v jakékoliv sociální interakci, to znamená i ve vztahu k malým sourozencům. Pomáhají matce s miminkem, napodobují její chování, komunikují s dítětem obdobně jako rodiče (pečovatelsky) apod. Je to pro dítě první možnost, jak si zkusit nadřazenou roli, pro malé dítě velmi vzácnou. Občas, v rámci regrese, děti začínají napodobovat chování malého sourozence, tzn. že se vracejí do předchozích fází, kdy se dítě, které už chodilo na

---

⁴⁵ VÁGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0, str. 98 - 99

⁴⁶ DRAPELA, V. J.: *Přehled teorií osobnosti*. 4. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-766-3, str. 47 - 48

nočník, začíná znova pomočovat a vyžadovat plenku, jako má jeho sourozenec. Vyžadují si tak pozornost rodičů, kteří se po narození sourozence nevěnují výhradně jim. Egocentrismus dítěte je jedním z problémů ve vztahu se sourozencem. Děti v batolecím věku ještě nejsou natolik zralé, aby se dokázaly soustředit na svého sourozence, protože jsou pro ně stále ještě nejdůležitější jejich vlastní potřeby. Nedokážou ještě vždy odhadnout, na co je jejich malý sourozenec zralý a na co ne (např. dávají dítěti svou oblíbenou hračku a nechápou, že dítě ještě nedosáhlo takové úrovně, aby si s ní hrálo apod.). [⁴⁷]

2.1.4.4. Role vrstevníků v životě batolete

Na počátku batolecího věku bývají vrstevníci akceptováni stejně jako hračky nebo jiné objekty. Až časem dítě pod vlivem zkušeností začíná brát vrstevníka jako partnera při hře a tato hra je pro ně často atraktivnější než hra s dospělým. Děti se při hře vzájemně napodobují a tímto způsobem se na své vlastní úrovni učí (např. komunikují spolu, prožívají první konflikty atd.). Vztah s vrstevníky je další alternativní zkušeností, která usnadňuje dítěti emancipaci.[⁴⁸]

2.1.4.5. Rozvoj komunikace

Důležitou součástí socializace je rozvoj komunikačních schopností dítěte, především pak verbálních. To, že dítě začíná komunikovat s ostatními lidmi, výrazně ovlivňuje rozvoj sociálních vztahů. Díky řeči se dítě stává aktivním účastníkem komunikace a tím také začíná lépe rozumět okolnímu světu. Dokáže již vyjádřit své přání, názory a dovede se tak aktivně prosadit. Dříve dítě také dokázalo projevit své pocity a potřeby, například pláčem nebo pohybem apod., ale verbální sdělení je pro ně daleko efektivnější. Lidé v okolí mu lépe rozumí, a tak poskytují dítěti i četnější odpověď. Dítě v tomto věku potřebuje odpovědi na své otázky, získává díky nim nové informace a doplňuje si tak své dosavadní zkušenosti.[⁴⁹]

---

⁴⁷ VÁGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0, str. 98

⁴⁸ VÁGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0, str. 99

⁴⁹ VÁGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0, str. 91

2.1.4.6. Osvojování si norem

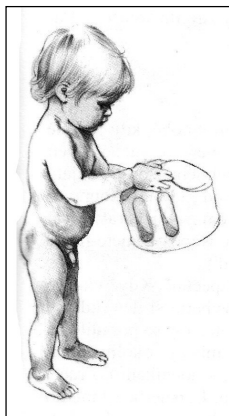
Verbální komunikace umožňuje snadnější orientaci v základních pravidlech chování, která jsou nezbytnou podmínkou přijatelné adaptace na společnost. Dítě získává informace o sociálních normách dvěma způsoby, a to pomocí pozorování a verbálního sdělení. Díky sledování chování ostatních lidí může dítě pochopit určitá pravidla. Jedná se především o situace, které se často opakují. Dítě vypožoruje, jakým způsobem se lidé chovají v určité situaci a začne se v dané situaci chovat stejně. To ale samozřejmě nestačí. Díky slovnímu sdělení dítě může také pochopit, z jakého důvodu platí v určité situaci právě určité pravidlo. Rodič tak může dítěti vysvětlit, proč se co musí a proč se co nesmí, aby dítě snáze danou normu akceptovalo. Stanovení pravidel pomáhá dítěti lépe se orientovat ve světě. Dítě díky nim získává určitý řád, který mu přináší pocit jistoty, protože tak může předvídat určité situace. Dítě si také díky pravidlům může ujasnit, jaké chování je žádoucí a bude tedy kladně hodnoceno a které nikoliv. Dítě tak může předejít strachu a úzkosti, což v něm opět posiluje pocit jistoty a bezpečí. Často se stává, že potřeba dítěte ujistit se o správnosti svého chování je tak silná, že nečeká na pochvalu okolí a pochválí se samo. To je signálem toho, že dítě začíná mít tendenci hodnotit vlastní činy a také činy ostatních lidí. Zvládnutí potřebných norem poznáme také tak, že dítě se začíná stydět, když nějaké pravidlo poruší. Jedná tak většinou v situaci, kdy je dospělým při takovém prohřešku přistiženo a pokáráno. Dítě, které se stydí, ví, že se nezachovalo žádoucím způsobem. Přijetí pravidel a norem chování souvisí úzce s procesem osamostatňování a pronikání dítěte do světa. Dítě v něm navazuje nové sociální vztahy, získává nové role a z tohoto důvodu je pro ně přijetí pravidel zcela nevyhnutelné. Pokud by dítě dané normy nerespektovalo, bylo by okolním světem odmítáno a tato nepříjemná zkušenost by je stejně nakonec přinutila tato pravidla akceptovat. To, že se dítě dokáže svým způsobem samo kontrolovat, přispívá ke zvýšení jeho sebejistoty a samostatnosti.^[50]

---

⁵⁰ VÁGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0, str. 93 - 65

2.1.4.7. Osvojování hygienických návyků

Naučit se přijatelnému chování v otázkách základních hygienických návyků je pro děti mnohem obtížnější než se naučit slušně chovat při jídle nebo samo spát. Vyžadované hygienické návyky totiž neposkytují žádnou zřejmou odměnu. Je důležité, aby rodiče na dítě v tomto směru nespěchali, dítě na to musí být zralé, musí být schopné to udělat. Proto by rodiče neměli dítě násilně posazovat na nočník, dítě by v tomto případě začalo ještě více nočník odmítat a vzdorovat. Nácvik základních hygienických návyků není otázkou toho, jak přimět dítě, aby udělalo něco pro rodiče, ale aby udělalo něco pro sebe. Rodič by neměl dítě trénovat, aby chodilo na záchod, ale aby bylo nezávislé a ovládalo vlastní tělesné funkce.

Dítě si v batolecím věku již začíná uvědomovat svou potřebu a dokáže na ni upozornit před tím, než ji vykoná. Známkou toho, že je již dítě schopné vykonávat svou potřebu do nočníku, je to, že dokáže alespoň na chvíli ovládnout svou potřebu a zadržet ji. Je velmi individuální, kdy si dítě osvojí chození na záchod, ale stává se tak nejčastěji mezi půl třetím a třetím rokem života dítěte.^[51]

2.1.5. Sebeuvědomování, osamostatňování dítěte a postoj k prostředí

Osobnost dítěte se vyvíjí v závislosti na prostředí a výchově a neustále se mění a přetváří. Některé jeho vlastnosti se projevují již velmi brzy a jsou poměrně trvalé. Již u takhle malých dětí můžeme pozorovat individuální zvláštnosti, a to především projevy temperamentu, dále pak pohyblivost dítěte (zda je dítě živé či pomalé atd.), způsob mluvy, mimiku, gesta apod. Během batolecího věku se u dítěte objevují první formy uvědomělého chování, které jsou významnou součástí formování osobnosti dítěte. Díky novým zkušenostem, které dítě získává pomocí sociálního kontaktu se svým prostředím, se prohlubují a zpřesňují jeho poznatky nejen o okolních věcech a jevech, ale také o sobě samém. Dítě si pomocí každodenních činností prakticky ověřuje vlastní možnosti a začíná si tak utvářet

---

⁵¹ LEACH, P.: *Dítě a já*. 2. vyd. Praha: Otovo nakladatelství, 1998. ISBN 80-7181-203-X, str. 323 - 328

obraz o sobě samém a uvědomuje si svoje „já“. Na počátku batolecího věku, kdy dítě začíná mluvit a začíná se tedy vyjadřovat i samo o sobě, nepoužívá ještě první osobu. Zpočátku se o sobě vyjadřuje ve třetí osobě, například „Honzík spinká“. Dítě si ještě zcela neuvědomuje svoje já a oslovuje se tedy stejně, jako ho oslovují ostatní. Až později začíná používat „já“, stává se tak ve chvíli, kdy dítě začíná prosazovat vlastní cíle a snaží se vzpírat tomu, aby ho někdo k něčemu nutil (např. „já nechci jít spát.“). Právě zde jsou kořeny k růstu osobnosti, která chce žít podle své individuálnosti a nechce být jen loutkou, se kterou si může kdokoli dělat, co chce. Sebeuvědomování úzce souvisí s procesem osamostatňování, kdy dítě začíná uplatňovat sebe samo a projevuje zvýšené úsilí se prosadit. Snaží se vydobýt si nezávislost a začít jednat samostatně. Sebeuvědomování také aktivizuje volní procesy a podmiňuje jejich rozvoj. Tato tendence se výrazně uplatňuje v řeči častými formulacemi „já chci“ a „já sám“. Dítě si začíná samo vytyčovat cíle a snaží se jich i samo dosáhnout. Ochotně se snaží vykonávat i takové úkony, které dosud za ně vykonávali ostatní. Snaží se samo obléct, najíst se, uložit se ke spánku atd. Odmítá cizí pomoc a protestuje, když mu někdo brání v samostatném jednání. Vůle se také u dítěte uplatňuje ve hře. Dítě v polovině druhého roku dokáže sledovat určitý cíl a samo volí prostředky pro jeho dosažení.^[52]

Dítě v batolecím věku ještě neumí správně odhadnout vlastní možnosti a ve svém jednání se často setkává s neúspěchy. Tím, jak se snaží seberealizovat, se poměrně často dostává do rozporu s okolním sociálním prostředím a s platnými normami chování. Reakcí dítěte na tyto omezující vlivy prostředí bývá v tomto věku negativismus. Jinak se tomuto období také říká „období vzdoru“. Dítě prudce odmítá požadavky dospělých energickým „ne!“, „nechci!“, „nebudu!“. Často záměrně činí opak toho, co od něj okolí žádá, jako by si chtělo vyzkoušet svoje volní možnosti. V této době začínají děti také trucovat, čímž si upevňují svoji vlastní vznikající osobnost. Při překonávání překážek vzniká z umíněnosti zlostné chování, kdy dítě například kope, vzteká se apod. a k tomuto chování se postupně pojí také bojovnost. Batole například tluče matku, bije se do prsou,

---

⁵² ŠTEFANOVIČ, J.: *Psychologie pro gymnázia a třídy gymnázia s pedagogickým zaměřením*. 1. vyd. Praha: SPN, 1982. č. 44-00-12/4, str. 300 - 301

kouše atd. Tuto vzdorovitost je třeba považovat za přirozený vývojový jev. Je to výsledek působení nových psychických funkcí – sebevědomí a vůle, které pak vyúsťují do nových možností chování dítěte. Umožňuje mu programovat, plánovat vlastní činnost, vytyčovat cíle svého chování. Mezi podněty, které zvyšují a posilují vzdorovitost, patří jak rozmazlující, tak i příliš přísná výchova spojená s neúměrným omezováním aktivity a samostatnosti.

Zdravý rozvoj sebevědomí, aktivity a samostatnosti vyžaduje vyrovnané, klidné, ale důsledné výchovné působení s přiměřenými nároky na schopnosti seberegulace dítěte.

U dětí v batolecím věku je velmi potřebné zajistit vhodný režim dne, kdy dítě pravidelně vykonává určitou činnost (spánek, procházka atd.). Dítě si tak zvyká na pořádek, v navyklou dobu pociťuje potřeby, jako jsou hlad, spánek apod., a proto je takové dítě daleko klidnější, snáze usíná, bez problému si hraje a hru ukončí, starší dítě si uloží hračky, jde si umýt ruce po jídle apod. Je velmi dobré u dětí vypěstovat správné a užitečné návyky a formy chování. Díky těmto návykům se u dítěte více rozvíjí samostatnost a iniciativa.^[53]

2.1.6. Experimentace a hra

Pro začátek je důležité říci, že mezi experimentací a hrou je rozdíl. Experimentace je nepředvídatelná, náhodná činnost, která nemá specifický cíl. Dítě v podstatě jen zkouší, co vše by se dalo s danou věcí dělat. Naopak hra je úmyslná, dítě předem ví, co chce s danou věcí dělat, tzn. že cíl je předem znám. Z experimentace se dá přejít v hru a naopak.

Pro malé dítě není rozdíl mezi hrou a učením, mezi věcmi, které dělají jen pro „zábavu“, a tím, co je vzdělává. Dítě se učí pomocí různých zkušeností a každá příjemná zkušenost je pro dítě ve své podstatě hrou.^[54] V batolecím věku už bývají dětské hry daleko složitější a rozvinutější než u kojence a tvoří hlavní obsah jeho celodenní činnosti. Hračky a jiné věci na hraní jsou pro děti zábavné. Kdyby nebyly, děti by je nepoužívaly a tím pádem by se z nich nic nenaučily.

---

⁵³ ŠTEFANOVIČ, J.: *Psychologie pro gymnázia a třídy gymnázia s pedagogickým zaměřením*. 1.vyd. Praha: SPN, 1982. č. 44-00-12/4, str. 302

⁵⁴ LEACH, P.: *Dítě a já*. 2. vyd. Praha: Otovo nakladatelství, 1998. ISBN 80-7181-203-X, str. 352

Jsou to nástroje pro poznávání okolního světa, pro postupné získání mnoha dovedností, které si dítě, díky manipulaci s nimi, osvojí. Dítě si bez hračky neumí hrát, hračka tvoří materiální základ hravé aktivity. Nedostatek hraček omezuje podmínky pro celkový rozvoj aktivity dítěte.

Nejfrekventovanějším typem hry jsou hry pohybového charakteru. Dítě v nich samostatně uplatňuje aktuální pohybové funkce, které si s potěšením ověřuje, procvičuje a dále zdokonaluje. Dítě běhá, skáče, přelézá, líbí se mu říkanky, díky kterým se pohybuje do rytmu, má rádo pohybové hry spojené se zpěvem, které mají určitá pravidla (např. Kolo, kolo mlýnský, Zajíček ve své jamce atd.). Vhodným doplňkem těchto her jsou pohybové hračky (vozíky, autíčka atd.), které je možné tahat, tlačit, vozit, zkrátka je nějakým způsobem mechanicky uvést do pohybu. Ke konci batolecího věku se také dobře uplatňují tříkolky, šlapací auta a koloběžky.

Dalším typem hry, ve které dítě nachází své uplatnění, je manipulační hra. Její obsah tvoří manipulace a experimentace s předměty. Dítě díky manipulaci poznává vlastnosti jednotlivých předmětů, zjišťuje možnosti jejich použití a další specifické úkony s nimi související – zavírání a otvírání, vytahování a zasouvání atd. Typickou hrou v tomto věku je otevírání zásuvek a vyhazování věcí z nich, otevírání krabiček, skládání pokrývek, přesypávání hrášku z hrnečku do hrnečku atd.

Na vyšší úrovni se manipulační činnost uplatňuje v napodobivých hrách, které jsou typické zejména pro starší batolata. Dítě začíná předměty účelně a smysluplně využívat podle toho, jak to odpozorovalo ve svém okolí. Vozí panenku v kočárku, dává jí najíst, uklízí, v podstatě napodobuje všechny činnosti, které dělá jeho matka. Napodobivé hry jsou předzvěstí her námětových, jejichž základní odlišnost spočívá v tom, že batole svojí činnost ještě nespojuje se vžíváním se do určité úlohy. Jde mu především o samotnou činnost a ne o vztahy, které z ní vyplývají.

Dalším typem hry, která se objevuje u dítěte v batolecím věku, je tzv. fantastická hra. Dítě při ní provádí činnost jen jako, například si povídá s fiktivní postavou, hází rukama jako by vyhazovalo míč, peče z písku buchy apod. Jestliže dítě nepotřebuje ke hře předměty nebo mu stačí jen nějaká náhražka (např. špalek místo panenky), je to známka toho, že má dítě velkou představivost a je velmi tvořivé.

Postupně se hra stává společenskou činností, jejíž společenský charakter se stále zvyrazňuje. Na začátku batolecího věku nejsou děti ještě schopné hrát si spolu a spolupracovat. Děti si spíše hrají vedle sebe, maximálně si podávají nebo berou hračky. Na konci třetího roku života dítěte se komunikace mezi dětmi při hře zlepšuje, ale je krátkodobá a rušená častými konflikty. Postupně se však kontakt s vrstevníky stává pro dítě stále důležitějším, dítě hru s vrstevníky potřebuje a stále častěji ji vyhledává. Dospělý je ale stále nutnou součástí dětské hry, protože dítě potřebuje jeho pomoc při řešení konfliktů, čerpá od něj náměty pro svou hru a často potřebuje, aby mu rodič hru organizoval.

2.1.7. Prostorová orientace a lateralita

Rozvoj poznávacích procesů se projeví i ve způsobu, jakým je dítě schopné se orientovat v prostoru. V batolecím věku se u dítěte rozvíjí diferenciací polohy nahoře a dole. Dítě v tomto věku dává přednost vertikálnímu směru (nahore – dole) před horizontálním (vpravo – vlevo). Chápe, že obloha, lustr, strop jsou nahoře, protože jsou nad ním, a chápe, že hračky, které leží na zemi, jsou dole, protože mu leží u nohou. Nedokáže ale ještě diferencovat mezi pravou a levou stranou. Dítě se také učí odhadovat vztahy velikosti, a tak už se nesnaží dostat větší kostku do menšího otvoru. Odhad vzdálenosti je ovšem stále ještě nepřesný. Dítě větší prostor ještě nezvládá, neumí koordinovat interpretaci různých vizuálních vjemů. Mají pro ně pouze ten význam, který je dán aktuálním zobrazením, tzn. že věc, kterou dítě vidí jakou malou, je pro ně malá, ať už leží blízko nebo daleko od dítěte. Dítěti v tomto věku stačí globální pohled, maximálně je zaujme zajímavý detail, který není vztahován k celku a má nějaký význam sám o sobě. Stejně tak jako vzdálenost je pro dítě ještě nepochopitelná

hloubka. Dítě si neuvědomuje hloubku, a proto se ani nebojí, když stojí na okraji velkého srázu nebo hluboké studny.^[55]

S prostorovou orientací, především s odlišováním pravé a levé strany, souvisí lateralita dítěte. Pojem laterality se týká určení prostorových vztahů vzhledem k nějaké ose zorného pole, jednak zvykové organické funkce některého párové ústrojí (oko, ucho, ruka, noha) nebo i ústrojí nepárového (jazyk). U dítěte v batolecím věku se již začíná lateralita vyhraňovat. Rodiče to mohou poznat například tak, že dítě upřednostňuje pravou nebo levou ruku při malování nebo při jídle. V tomto věku je ale ještě velmi obvyklé, že si dítě občas tužku přehazuje z jedné ruky do druhé, zkouší jíst i druhou rukou, ale neznamená to, že má dítě nevyhraněnou lateralitu. Dítě pouze zkouší své možnosti. Leváctví sice není tolik běžné jako praváctví, ale nebývá to pro dítě žádný handicap. Důležité je, aby rodiče nepřeučovali děti z levé ruky na pravou, protože se dítě může začít opožďovat v řeči a ztrácí jistotu, což se může projevit koktáním. V dalším vývoji se pak může objevit zrcadlové vidění, při němž jsou tvary v horizontální rovině obrácené.

První tři roky života znamenají pro dítě velké fyzické, psychické i sociální změny. Z novorozence, pro kterého je nejdůležitější uspokojování jeho vlastních potřeb, se stává dětská osobnost, která se umí samostatně pohybovat, dokáže se svým okolím komunikovat a vytváří si první sociální kontakty se světem. Dítě se na konci této životní fáze stává aktivním členem společnosti, ve které je schopné se orientovat, vybuduje si v ní svou pozici a dokáže se v ní prosadit. Správný rozvoj dítěte a dosažení všech daných mezníků tohoto období, jakou jsou řeč, chůze a osamostatnění, výrazně ovlivní jeho další celkový vývoj.

---

⁵⁵ VÁGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0, str. 80

PRAKTICKÁ ČÁST

1. HYPOTÉZY

V praktické části jsem provedla průzkum vývoje zvoleného dítěte - dále ho budeme nazývat Petr, abych si ověřila, nakolik jsou teoretické publikace shodné s postupem vědomostí, dovedností a schopností od kojeneckého do batolecího věku.

Stanovila jsem si tyto hypotézy:

H₁: Předpokládám, že Petr si v čase odpovídajícím normě osvojí všechny hygienické návyky, sebeobsluhu a pohybové dovednosti, jako jsou sezení, lezení, chůze atd.

H₂: Domnívám se, že rozvoj řeči bude plynulý a v normě.

H₃: Předpokládám, že při malém věkovém rozdílu sourozenců se potvrdí Adlerovo a Lermanovo pojetí sourozeneckého pořadí, kdy děti na sebe budou žárlit.

H₄: Domnívám se, že zásadní vliv na psychický, senzomotorický a motorický vývoj Petra mají jeho rodiče.

2. METODY PRŮZKUMU

S ohledem na zvolené téma jsem volila především metodu přímého i nepřímého pozorování. Postupovala jsem dílčím způsobem a nakonec jsem jej uzavřela premisou (závěrem) záznamu o celkovém výsledku pozorování.

Ve vztahu k rodičům jsem využila metodu strukturovaného rozhovoru, přičemž jsem jim položila 28 otázek a odpovědi na tyto otázky jsou zpracovány u příslušných hypotéz. Strukturovaný rozhovor se v našem případě občas proměnil na polostrukturovaný, kdy jsme dané téma probrali hlouběji.

2.1. Metoda pozorování

Pozorování je jednou z nejstarších metod přímého zjišťování faktů. Je zaměřena na opakované, záměrné smyslové vnímání.

Základní podmínky pro pozorování:

- Nelze vyvozovat úsudek z jednorázového vyšetření.
- Pozorování musí být cílevědomé, systematické a předem naplánované (musíme vědět koho, kdy, kde a jak budeme pozorovat).
- Pozorovatel si musí vést deník pozorování, tzn. že z každého pozorování musí být veden písemný záznam.
- Na závěr pozorování je nutné zhotovit protokol s vlastní interpretací pozorovaných jevů, aby z něj mohli čerpat i další lidé.

Pozorování dělíme na:

- 1) otevřené
- 2) uzavřené (např. grafický projev žáka)
- 3) přímé (např. trenér při tréninku)
- 4) nepřímé (např. použití videozáznamu)
- 5) introspekce (pozorování sebe sama)
- 6) extraspekce (pozorování jiných, okolí)

Důležitá je spolehlivost pozorování, tzn. že čím více se výsledky přibližují skutečnosti, tím je pozorování spolehlivější. Spolehlivost kolísá podle toho, kdo je provádí. Rušivý moment spolehlivosti je nedostatečná pozorovací kapacita pozorovatele.

2.2. Metoda rozhovoru

Rozhovor je metoda přímého zjišťování faktů. Na rozdíl od pozorování není omezena časem a prostorem. Největší nároky klade na přípravu tazatele:

- příprava otázek
- eliminace subjektivních otázek
- nepřijetí supletivních odpovědí
- nezačínat věty slovy: všichni, někdo, každý, proč (zní jako kritika)
- neklást mnohonásobné otázky
- po zadání otázky nechat tázanému čas na rozmyšlenou

- rozhovořit tázaného (80% věnovat jemu a jen 20% sobě)

Rozhovory dělíme na:

- 1) **strukturované** (řízené)
- 2) **nestrukturované** (volné)
- 3) **polostrukturované**

1) Strukturovaný dotazník má čtyři etapy a užívá se nejčastěji. Cílem první etapy je navodit ovzduší přátelské atmosféry a uklidnit psychomotorický neklid. Začneme tvrdými fakty (indikační – např. „Kolik vám je?“). Od otázek jednodušších postupujeme ke složitějším. Zadáváme málo otázek s uzavřenými odpověďmi, protože nerozvíjejí komunikaci. Rozhovor můžeme volit jako dogmatický, který je zaměřený na dogma a paměť, nebo heuristický, který hledá problémy, hermeneutický, tzn. že hledá vztahy a souvislosti mezi jednotlivými jevy. Úkolem druhé etapy je rozhovořit klienta a zjistit měkká fakta (proměnlivá v čase). Třetí etapu můžeme nazvat jako vrcholnou, protože se rozhovor blíží k cíli. Poslední neboli závěrečná etapa slouží k tomu, aby měl tázaný z rozhovoru pocit, že jsme mu přítelem a rádcem nikoliv soudcem.

2) Při nestrukturovaném rozhovoru je dáno pouze téma a k němu se tázaný vyjadřuje volně, spontánně a živelně. Tento druh rozhovoru více uklidňuje tázaného a my se můžeme dozvědět řadu cenných informací. Nevýhodou je nutnost delšího časového limitu.

3) Polostrukturovaný rozhovor je kombinací obou předchozích typů.

OTÁZKY KLADENÉ V ROZHOVORU:

H₁:

- 1) Kdy se Petr poprvé pokoušel zvedat hlavičku?
- 2) Ve kterém věku ji již bezpečně udržel?
- 3) Kdy se poprvé sám přetočil?
- 4) Kdy se poprvé sám posadil a jak?
- 5) Kdy Petr začal lézt?
- 6) Kdy se poprvé sám postavil a jak?
- 7) Kdy se začal pokoušet o samostatnou chůzi?
- 8) Jaké další pohybové dovednosti Petr postupně zvládal?

9) Kdy si Petr osvojil chození na toaletu?

10) Jak se u Petra rozvíjela sebeobsluha?

H₂:

1) Které byly první Petrovy slabiky?

2) Na které hry reagoval úplně nejdříve?

3) Jaké bylo Petrovo první slovo?

4) Jaké bylo jeho první trojslabičné slovo?

5) Jaká byla Petrova první jednoduchá věta?

6) Které písničky a pohádky má Petr nejraději?

7) Jaké chyby nejčastěji dělá ve výslovnosti?

H₃:

1) Žárlí Petr na bratra?

2) Jak se žárlivost projevuje?

3) Hrají si chlapci spolu?

H₄:

1) Kdo s Petrem tráví nejvíce času?

2) Jaké aktivity s Petrem provozujete?

3) Chodíte s ním na nějaké kulturní akce?

4) Čtete si s Petrem?

5) Jak často se Petr dívá na televizi?

6) Tráví Petr čas i s jinými lidmi?

7) S čím si Petr nejraději hraje?

8) Jaký má Petr vztah k ostatním dětem?

3. OVĚŘOVÁNÍ HYPOTÉZ

3.1. Hypotéza č. 1

Předpokládám, že Petr si v čase odpovídajícím normě osvojí všechny hygienické návyky, sebeobsluhu a pohybové dovednosti, jako jsou sezení, lezení, chození atd.

Fotografie (celkem 39) vztahující se k této hypotéze se nacházejí v příloze č. 1.

První rok života

MĚSÍCE	Držení hlavy	Přetáčení	Uchopování a manipulace s předměty	Sezení	Lezení	Stání a chůze	Sebeobsluha
1. měsíc	*	0	0	0	0	0	0
2. měsíc	**						
3. měsíc	***		*	*	*		
4. měsíc		**					
5. měsíc							
6. měsíc		***		**		*	*
7. měsíc		****					
8. měsíc			**	***		**	
9. měsíc				****	**	***	
10. měsíc			***		***	****	**
11. měsíc					****	Δ	
12. měsíc						Δ*	

Držení hlavy

* První pokusy o držení hlavy. (Příloha č. 1, foto č. 1)

** Udrží hlavu, když leží na bříšku. (Příloha č. 1, foto č. 2)

*** Udrží hlavu pevně i v pohybu. (Příloha č. 1, foto č. 3)

Přetáčení

0 Nepřetáčí se

** Náhodné překulení z bříška na záda.

*** První překulení ze zad na břicho.

**** První úmyslné překulení z bříška na záda.

Uchopování a manipulace s předměty

0 Neuchopuje hračky nebo jen neúmyslně.

* Poprvé uchopil chrastítko do dlaně. (*Příloha č. 1, foto č. 4*)

** Zkouší vzít do ruky i menší hračky – náznak nůžkového úchopu.

*** Používá pinzetový úchop – otáčí stránky v knížce, přendává si hračky z ruky do ruky, staví kostky na sebe, dává magnetky na lednici a zase je sundává atd. (*Příloha č. 1, foto č. 5 a 6*)

Zajímavé je, že vůbec nestrká věci do pusy.

Sezení

0 nesedí

* První pokusy o sezení, přitahuje se o ruce do sedu, ale ještě se vsedě neudrží. (*Příloha č. 1, foto č. 7*)

** Umí chvíli sedět sám, ale ještě se sám neposadí.

*** Poprvé se přitáhl o postýlku do sedu a sedí sám. (*Příloha č. 1, foto č. 8*)

**** Dokáže se posadit bez přitažení.

Lezení

0 Neleze.

* Pase koně. (*Příloha č. 1, foto č. 9*)

** První náznaky lezení, houpe se na kolínkách. (*Příloha č. 1, foto č. 10*)

*** Začíná lézt. (*Příloha č. 1, foto č. 11*)

**** Umí vylézt na sedačku a umí z ní slézt dolů po nohách.

Stání a chůze

0 Nestojí ani nechodí.

* Pohupuje se ve stoje, když ho má někdo na kolenou, ale ještě se na nohou neudrží. (*Příloha č. 1, foto č. 12*)

** Poprvé se postavil v postýlce. (*Příloha č. 1, foto č. 13*)

*** Staví se bez problémů v postýlce.

**** Postaví se o cokoliv, chodí kolem nábytku a za obě ruce.

(Příloha č. 1, foto č. 14, 15 a 16)

Δ Chodí za jednu ruku (Příloha č.1, foto č. 17)

Δ* První pokusy o samostatnou chůzi.

Sebeobsluha

0 Zcela závislý na rodičích.

* Pije sám z hrnečku. (Příloha č. 1, foto č. 18)

** Dokáže sám sníst nakrájené ovoce – podává si ho rukama.

Shrnutí Petrova pohybového vývoje a rozvoje sebeobsluhy v prvním roce života

Petr se narodil v termínu a neprodělal novorozeneckou žloutenku ani jinou nemoc obvyklou pro toto období. Velmi brzy začal držet hlavičku a na třech měsících života začal pást koníčky. Na bříšku ale nebyl moc rád, vydržel to jen krátce. První překulení na záda proběhlo právě díky tomu, že se velmi vztekal, protože na něm nechtěl být. První skutečné překulení ze zad na bříško se mu povedlo na půl roce života a o měsíc později se úmyslně překulil z bříška na záda. Petr byl také velmi šikovný, pokud se týká manipulace s hračkami. Poprvé úmyslně uchopil hračku do dlaně ve třech měsících a jeho uchopování se poměrně rychle zdokonalovalo. V jedenácti měsících zvládal bez problémů otočit stránku, stavěl až čtyři kostky na sebe do komínu, rád dával magnetky na lednici a zase je sundával. Kolem osmého měsíce se začal sám přitahovat o postýlku do sedu, ale již dříve se v sedu bez problémů udržel. V deseti měsících se v postýlce sám postavil a od té doby se stavěl téměř o cokoliv a začal chodit kolem nábytku. Teprve poté, co se postavil, začal sám lézt. Lézt začal poměrně pozdě, ale zato hned po čtyřech, vůbec se neplazil, a jeho lezení bylo od začátku suverénní a rychlé. První pokusy o samostatnou chůzi proběhly před prvním rokem života, ale Petr v této době ještě upřednostňoval lezení.

V prvním roce života Petr zvládl vylézt na sedačku a slézt z ní po nohách dolů. Dokázal si sám vysunout krabici z pod postele, vyndal si kostky a začal stavět

komín nebo je nakládal na auto. Velmi rád házel balónkem, nejlépe pod postel, aby pro něj musel někdo vlézt. Nahlas se smál, když dotyčný řekl: „Ty, ty, ty, balónku, kam jsi to utekl?“ Také se velmi rád houpal na houpacích kohoutech a často je různě prolézal. Reagoval pohybem na různé hry, například při básničce „Tetka, kam jdete“ se sám pohupoval ze strany na stranu, tleskal na „Paci, paci pacičky“ a jeho oblíbená hra byla také „Takhle jedou páni“.

Druhý a třetí rok života

MĚSÍCE	Pohybové dovednosti	Hygienické návyky	Sebeobsluha
13. měsíc	*	0	*
15. měsíc	**		**
18. měsíc	***		***
21. měsíc	****		
24. měsíc	Δ		****
27. měsíc	Δ*	*	Δ
30. měsíc	Δ**	**	
33. měsíc	Δ**	***	Δ*
36. měsíc	Δ***	****	Δ**

Pohybové dovednosti

* Definitivně chodí sám bez opory. (*Příloha č. 1, foto č. 19*)

Dokáže se houpat sám na kohoutech.

Hází balónkem, ale ještě se neumí trefit, kam chce.

Jedí na „odrážedle“. (*Příloha č. 1, foto č. 20*)

** Kope do balonu.

Jakoby tančí, pohupuje se na hudbu.

Chodí sám do schodů přísunem.

Sám vyleze po žebříku na klouzačku.

*** Zvládne sám přejít lavičku.

Sám vyleze po žebříku na klouzačku. (*Příloha č. 1, foto č. 21*)

Udrží se na rukách, když dělá trakař. (*Příloha č. 1, foto č. 22*)

Chodí sám ze schodů přísunem.

Skáče do vody. (*Příloha č. 1, foto č. 23*)

První pokusy o potápění. (*Příloha č. 1, foto č. 24*)

**** Pokouší se o kotoul a celkem se mu to daří.

Střídá nohy při chození do schodů i ze schodů.

Plave sám s kruhem. (*Příloha č. 1, foto č. 25*)

Potápí se. (*Příloha č. 1, foto č. 26*)

Δ Zkouší cvičit podle předlohy, když někdo předcvičuje (na básničky).

Zkouší skákat na trampolíně.

Δ* Zvládá velmi dobře kotoul. (*Příloha č. 1, foto č. 27, 28, 29*)

Chodí po kladině za ruku. (*Příloha č. 1, foto č. 30*)

Δ** Zvládne hodit míč na cíl, ale chytání mu moc nejde.

První pokusy o jízdu na kole s kolečky. (*Příloha č. 1, foto č. 31*)

Δ*** Bez problémů zvládne cvičit podle předlohy. (*Příloha č. 1, foto č. 32*)

Δ*** Zlepšuje se v chytání.

Zpřesňuje se kopání do míče. (*Příloha č. 1, foto č. 33*)

Při skákání na trampolíně už má koordinovanější pohyby.

(*Příloha č. 1, foto č. 34*)

Zkouší se houpat na kruzích. (*Příloha č. 1, foto č. 35*)

Jezdí sám na kole s kolečky.

Hygienické návyky

0 Nechodí na záchod

* Zkouší si říkat, že potřebuje na záchod, ale ještě to nestíhá.

** Řekne si, když potřebuje na záchod a bez problému již chvíli vydrží, kdy je potřeba.

Ještě má v noci plenu.

Po záchodě sám spláchne a jde si umýt ruce.

*** Chodí na záchod úplně sám, zavolá si pomoc, jen když jde „na velkou“.

(*Příloha č. 1, foto č. 36*)

V noci má ještě plenu, ale většinou je ráno suchá. Říká si i v noci, že potřebuje na záchod.

Sebeobsluha

* Podá si boty, ví, kam patří.

Zkouší jíst sám lžičkou. (*Příloha č. 1, foto č. 37*)

** Snaží se obouvat boty a oblékat si některé části oblečení, ale ještě mu to moc nejde.

Zkouší sám jíst kaši, jogurt nebo pribináček lžičkou. (*Příloha č. 1, foto č. 38*)

*** Oblékne si ponožky, boty (pouze na suchý zip) a čepici.

Dokáže sníst lžičkou i složitější jídla, jako jsou například těstoviny, zelenina apod. (*Příloha č. 1, foto č. 39*)

**** Zvládne si svléct tričko a kalhoty.

Δ Oblékne si kalhoty, trenýrky a slipy a sám celý se svlékne.

Δ* Umí si obléknout tričko.

Δ** Oblékne si všechno, neumí jen zapnout knoflíky a zip a nezvládne si zavázat tkaničku.

Shrnutí Petrova pohybového vývoje, rozvoje hygienických návyků a sebeobsluhy v druhé a třetím roce života

Jak už bylo výše řečeno, Petr začal chodit ještě před prvním rokem života. Jeho pokusy o chůzi ale po týdnu ustaly a definitivně začal chodit měsíc po svých prvních narozeninách. Poté, co začal chodit, se zdokonalovaly i ostatní pohybové dovednosti. Na roce a půl zvládl vyjít i sejít schody přísunem, rád jezdil na „odrážedle“, líbilo se mu kopat do balónu, zvládl sám přejít lavičku, vylézt po žebříku na klouzačku apod.

Petr byl od malička poměrně pohybově nadaný. Bylo to možná způsobeno i tím, že s ním matka navštěvovala od devíti měsíců kurs kojeneckého plavání. Díky tomu, že chodil již tak brzy plavat, se vůbec nebojí vody. V roce a půl zvládl bez problému skočit do vody, na chvíli se potopit nebo plavat sám v kruhu. Ve dvou letech začal také s matkou pravidelně chodit na cvičení, na kterém se učil cvičit podle předlohy na různé básničky, například „Kutálí se brambora“. Také se seznámil s různým cvičebním nářadím. Toto cvičení je u něj velmi oblíbené dodnes. Petr začal skákat na trampolíně, která je pro něj snad nejpopulárnější činností, dále se v těchto cvičebních hodinách naučil chodit s oporou po kladině, dělat kotoul, házet a chytat míč, pokoušel se o houpání na kruzích atd. Před třetím rokem života také poprvé seděl na kole s kolečky a kolo si velmi oblíbil. Je trvale

pohybově aktivní, rád chodí ven, neustále běhá, skáče, houpe se a hraje si s ostatními dětmi.

Pokud jde o sebeobsluhu, je Petr velmi šikovný. Již na půl roce života si sám naklonil hrneček a napil se z něj a v deseti měsících se dokázal sám nakrmit rukama, když měl nakrájené ovoce. Lžičkou snědl například jogurt bez větších problémů v roce a čtvrt. Postupně zvládal jíst i složitější jídla, jako jsou například těstoviny nebo maso.

Stejně tak se mu dařilo i oblékání. Nejjednodušší části oblečení, například čepici nebo ponožky, si uměl obléknout na roce půl a postupně se naučil oblékat i složitější části oblečení. Například tričko si zvládl obléknout před třetím rokem života. Dnes je schopný si obléct i svléct cokoli, občas si splete pravou a levou botu nebo si obleče tričko naruby, ale jinak je velmi obratný. Jediné, co se mu zatím nedaří, je zapínání a rozepínání knoflíků, protože se s knoflíky na svém oblečení téměř nesetkal. Stejně tak mu dělá problémy zapínání zipu a zavazování tkaniček. Většina jeho bot má totiž suchý zip, takže neměl příležitost se to naučit.

Jediné, v čem byl Petr trochu pozadu, bylo chození na nočník. Poměrně dlouho se bránil. Když už se rodičům podařilo ho na nočník posadit, tak většinou potřebu stejně nevykonal. Až po druhém roce života si začal říkat, že potřebuje na záchod, ale většinou si řekl pozdě. Až ve dvou a půl letech začal úspěšně používat nočník a hned poté začal upřednostňovat záchod. Před třetím rokem života již běžně chodil na toaletu, po vykonání potřeby spláchl a umyl si ruce. Když se mu náhodou stalo, že nestihl doběhnout, byl z toho hodně nešťastný. Dokonce i v noci si začal říkat na záchod, ale pro jistotu ještě stále používá plenu. Dnes, tzn. ve třech letech života, již chodí na toaletu úplně samostatně. Říká si jen když potřebuje „na velkou“ a dokáže vydržet i poměrně dlouhou dobu.

Diskuze

H₁: Předpokládám, že Petr si v čase odpovídajícím normě osvojí všechny hygienické návyky, sebeobsluhu a pohybové dovednosti, jako jsou sezení, lezení, chození atd.

Petr si skutečně osvojil většinu pohybových dovedností a to v čase, který odpovídá stanoveným normám. Jediná pohybová dovednost, která se vymyká, je lezení. Většina dětí začíná lézt v sedmém až osmém měsíci života, tzn. před tím, než začnou chodit. U Petra to bylo obráceně. Petr začal lézt až poté, co se poprvé postavil a začal chodit kolem nábytku, tj. kolem desátého měsíce života. Ihned ale lezl po kolenou a velmi suverénně. Sebeobsluha se u Petra také rozvíjela normálně. Petr začal sám jíst a sám se oblékat v čase odpovídajícím teoriím. Pouze osvojování hygienických návyků, především chození na toaletu, bylo u Petra trochu opožděné. Petr začal používat nočník až ve dvou a půl letech, ale tento nedostatek bez problémů dohnal a dnes, tzn. ve třech letech, již dokáže udržet potřebu a běžně chodí na záchod.

Závěr

Platnost H_1 se potvrdila na 77,8%. Nepotvrdila se pouze v lezení a chození na záchod, tyto dvě dovednosti si neosvojil v čase odpovídajícím normám.

3.2. Hypotéza č. 2

Domnívám se, že rozvoj řeči bude plynulý a v normě.

MĚSÍCE	Rozvoj řeči
3. měsíc	0
6. měsíc	*
9. měsíc	**
12. měsíc	***
15. měsíc	****
18. měsíc	Δ
21. měsíc	Δ*
24. měsíc	Δ**
27. měsíc	Δ***
30. měsíc	Δ****
33. měsíc	Δ Δ
36. měsíc	Δ Δ*

0 První sociální úsměv, dokonce první smích.

* Začíná žvatlat. Objevují se první slabiky: „baba“, „mama“, „jeje“ a „nene“

Když mu někdo řekne: „Kde je máma?“ – podívá se jejím směrem.

Reaguje na hry: „Kopy, kopy, gól!“ – kope nožičkami.

„Paci, paci, pacičky.“ – snaží se plácát rukama o sebe.

„Berany, berany, duc!“

„Tetka, kam jdete.“ – pohupuje se ze strany na stranu.

** Objevují se další slabiky: „dada“ a „tata“.

Reaguje na hru: „Kde je Pěťá?“ – schovává se za plenu nebo polštář a pak vykoukne.

*** Říká první srozumitelná slova: „tata“ – otec

„haš“ – jakoby „hať“, ale chápe tím jakékoliv chlupaté zvíře.

Reaguje na hru: „Jak jsi veliký?“ – zvedá ručičky.

Rozumí: „Nabumbej se!“ – napije se.

„Udělej haló!“ – dá si telefon k uchu.

„Udělej hají!“ – lehne si.

„Udělej hačí!“ – posadí se.

„Kde je máma?“, „Kde je táta?“ – ukazuje správně na danou osobu.

„Kde máš nos?“ – správně ukazuje na nos.

„Dáš mi pusinku?“ – dává pusinky na pusu.

„Podej!“ – podává věci.

Vrtí hlavou jako „nene“.

**** Začíná říkat daleko více slov: „táta“ – říká to už správně.

„nada“ – nazdar

„nene“

Zná mnoho nových zvířátek: „haš“ – už označuje pouze pejska.

„tau“ – kočka

„kaka“ – slepice

„gaga“ – husa

„ááá“ – lev

„sss“ – had

„zzz“ – včelka

Reaguje i na další zvířátka, poznává je v knížkách:

slon – chytá se za nos.

ryba – mlaská pusinkou.

králík – krčí nos.

kůň – mlaská pusinkou, jako když cvakají podkovy.

klokan – skáče.

motýl – mává rukama.

ježek – píchá prstíkem do těla.

Dále v knížce poznává: *holku, kluka, domeček, mašinku, letadlo, květinu, auto* atd. – ukazuje na ně.

Reaguje na pohádku „*Polámal se mravenček*“:

Klepe pěstičkou na hrudník („*Doktor klepe na srdíčko.*“).

Fouká na bolístku („*Pofoukal ho na bolístku.*“).

Reaguje i na další věci jako například:

„*Jak jsi se napapal?*“ – plácá si rukou na břicho.

„*Ježišmaraja!*“ – plácá si rukama na hlavu.

„*Tik, ťak, hodiny.*“ – kýve prstem ze strany na stranu

„*Pískají ti vlásky?*“ – zvedá si vlasy.

„*Kde je Pét'a?*“ – ukazuje na sebe.

„*Kde je nos, pusa, oko, pupík?*“ – ukazuje správně na tyto části těla.

Δ Umí mnoho dalších slov: „*máma*“ - maminka

„*baba*“ – babička

„*káka*“ – děda

„*teta*“

„*tak*“

„*ta*“ – tam

„*bá*“ – báb

„*kk*“ – dík

„*tytyty*“ – ukazuje také prstem.

Napodobuje mnoho dalších zvířátek: „*ia*“ – osel (dokonce intonuje)

„*nau*“ – kočka

„*bů*“ – kráva

„*žiža*“ – žížala

„*eee*“ – koza

„*úúú*“ – sova

„*tititi*“ – pták

„*uu*“ – opice

„*vava*“ – žába

„*kaka*“ – kačenka

„*bmbm*“ – medvěd

„*pá*“ – páv

Zná i jiná zvířátka: *rak* – dělá prstíky jakoby kleště.

čáp – tleská rukama.

Napodobuje dopravní prostředky: „*chrrr*“ – motorka

„*bm*“ – auto

letadlo – ukazuje prstem na nebe.

řidič – jakoby kroutí volantem.

Reaguje i na další věci jako například:

„*Hurá!*“ – zvedá ruce

„*Prosím, prosím?*“ – tře rukama o sebe.

„*Jak pláče krtek?*“ – mne si rukama oči.

Δ* Začíná používat nová slova: „*íc*“ – strýc

„*dede*“ – děda

„*Buba*“ – Luba jako Luboš (začíná tátovi říkat
jménem)

„*lal*“ – klaun

„*aša*“ – šáša

„*kuk*“ – kluk

„*nána*“ – paní nebo panna

„*nán*“ – pán

„*mimi*“ – miminko

„*Dáda*“ – Dáda Patrasová

„*áž*“ – kaluž

„*biaby*“ – jeřabiny

„*gogo*“ – lego

„*ato*“ – auto

„*šika*“ – mašina

„*titi*“ – kytka

„*bab*“ – houba

„*buda*“ – bunda

„*vavava*“ – žirafa

„*opi*“ – opice

„*tita*“ – krtek

„*eee*“ – ovečka

„kýký“ – kohout

„pápá“ – při mávání

Používá první slovesa: „pop“ – pojd’!

„dik“ – když děkuje

„ší“ – prší

Používá první přídavná jména: „havá“ – malá

Opakuje číslovky: „lela“ – jedna

„ba“ – dva

„či“ – tři

První náznaky skloňování: volá „mami“, „táto“, „teto“ a „babi“.

Rozumí všemu, co se mu řekne.

Poznává sebe i ostatní na fotografiích.

Sebe zatím nazývá jménem.

Δ** Má stále větší slovní zásobu a výslovnost se stále zpřesňuje.

Snaží se říct všechno, i když mu některá slova dělají problémy.

Opakuje cokoliv a všemu rozumí.

Objevují se agramatismy:

→ Neumí ještě říci r/ř: „ktek“ – krtek

„káva“ – kráva

→ Občas mu dělají problémy sykavky (c/č, s/š, z/ž).

→ Vynechává některé hlásky ve slovech: „idič“ – řidič

„hoka“ – holka

„gaga“ – garáž

→ Má problémy se změkčováním

Začíná používat první trojslabičná slova: „mašina“

Dovede porozumět i dvojslovným spojením: „Mašina jede.“

„Auto jede.“

„Pote dál!“ – „Pojďte dál!“

„Ktek páče.“ – Krtek pláče.

„Moký vasy.“ – Mokré vlasy.

Začíná skloňovat a časovat: „Táta pacuje.“ – Táta pracuje.

„*Učí dety*“ – Učí děti.

V jeho slovní zásobě se nachází čím dál více sloves: *bát se*

česat

papat

spát

Objevují se první přídavná jména: „*maí*“ – malý

„*aaa*“ – znamená velký

„*moký*“ – mokrý

Začíná všem říkat jménem: „*teta Íša*“ – tetka Míša.

„*deda Íka*“ – děda Jirka

„*íc Oda*“ – strýc Ondra

První skutečná věta: „*Auto bydý gaga.*“ – Auto bydlí v garáži.

„*Idič bydý dům.*“ – Řidič bydlí v domě.

Má rád písničky. Ty, které poslouchá často, pozná po pár tónech, například písničky od Jaromíra Nohavici.

Δ*** Mluví čím dál tím lépe, výslovnost je stále přesnější.

Dobrovolně všechno opakuje a vyžaduje zpětnou vazbu, aby se ujistil, že mu rozumí.

Když ho někdo nechápe, tak se to snaží vysvětlit.

Stále se vyskytují agramatismy:

→ Neumí říci „r“ a „ř“.

→ Vynechává některé hlásky (nejčastěji l) : „*osík*“ – oslík

„*popeta*“ – popleta

„*agonky*“ – vagonky

→ Zaměňuje sykavky (s/š, c/č): „*kocicka*“ – kočička

„*snek*“ – šnek

→ V některých slovech nezměkčuje: „*bežim*“ – běžím

Dělá poměrně dlouhé věty: „*Mámo, to není pavda*“ – Mámo, to není pravda.

„*To je velký pejsek.*“ – To je velký pejsek.

„*Oslík má dlouhý ocas.*“ – Oslík má dlouhý ocas.

„*Jede mašina Tomáš s agonky.*“ – Jede mašina

Tomáš s vagónky.

Zvládá poměrně dobře gramatiku, umí skloňovat i časovat. Když řekne něco špatně, snaží se sám přijít na to, jak je to správně nebo se zeptá, jak to má být.

Používá minulý, přítomný i budoucí čas.

Začíná používat otázky: „*Co to je?*“

„*Co to píšeš?*“ – Co to píšeš?

„*Mámo, máš pihu?*“

Používá příslovce: *ještě, potom, pak, trochu* – ví, co znamenají a většinou je používá správně.

Umí rozlišovat první osobu. Ještě neříká „já“, ale například říká:

„*Spím.*“

„*Hledej me.*“

Velmi rád přiděluje ostatním role a říká jim, co mají dělat a říkat.

Zpívá sám některé písničky: „*Skákal pes přes oves*“

„*Jede, jede, poštovský panáček*“

různé písničky z pohádek, např. z *Včelích medvídků*

Umí i některé básničky: „*Červená Karkulka*“ od Františka Hrubína

„*Kutálí se brambora*“

„*Kolo, kolo, mlýnský*“

Své oblíbené pohádky, především pohádky s krtečkem, zná nazpaměť. Když někdo změní slova, tak ho opravuje a říká, jak to má být správně.

Δ**** Používá čím dál tím víc složitější věty, výslovnost a gramatika je přesnější a má velmi bohatou slovní zásobu:

„*Ty mi uděláš mléko? No, to je fantastické.*“

„*Musím si to pomyslet.*“

„*Rozlobil jsem maminku, to sem nechtel.*“

„*Pod' sem ke me ty moje zlatíčko.*“

„*Vy máte stejné polštáře, jako máme my doma.*“

Stále se ještě objevují agramatismy:

- místo „r“ říká „v“: „*Pvomiň.*“ – Promiň
- zaměňuje „ř“ za „ž“ – *Žídím auto.* – Řídím auto.
- místo „l“ používá „j“: „*To bojí*“ – To bolí.
- stále v některých slovech nezměkčuje: „*Nevidym.*“ – Nevidím.
- zaměňuje sykavky (c/č, s/š)
- ve slovech vynechává „h“

Začíná používat spojky - *a, ale, aby, protože, že*:

„*Musím říct mamince, že jsem chtěl jít na houpačku, ale babička nechtěla.*“

Stále se ptá: „*Proč?*“ a „*Jak?*“

Umí další písničky: „*Princezna ze mlejna*“ – zná úplně přesně slova.

znělka z „*Williho Foga*“

Začíná používat „já“: „*Já musím jít domů*“

„*Já to dělám, abych to mel hezké*“

Δ Δ Dokáže říct, úplně všechno, co chce.

Umí komunikovat i s cizími lidmi, kteří mu většinou bez problémů rozumí.

Výslovnost se malinko zhoršila, protože začíná mluvit hodně rychle. Snaží se toho hodně sdělit a na výslovnost se nesoustředí. Když ho na to ale někdo upozorní, tak to umí říct správně.

Agramatismy stále ještě zcela nevymizely:

- Ještě neumí říct „r“ a „ř“.
- Změkčování mu dělá potíže: „*Puste me!*“ – Pust’te mě!
- Zaměňuje sykavky (c/č, s/š)
- Vytváří si svá vlastní slova: „*Já tě budu malát.*“ – podle „*Udělej malá.*“

Velmi často si hraje tak, že si jakoby hračky povídají. Vymýšlí jim různá jména a vytváří si tak různé dialogy.

Některé pohádky umí vyprávět doslova, jak je to v knížce:

„*Jak krtek uzdravil myšku*“

„*Bořek stavitel*“

„*Mašinka Tomáš*“

Δ Δ* Úroveň řeči se postupně stále zdokonaluje, ale pokrok již není tak znatelný.

Neustále se rozšiřuje slovní zásoba a zpřesňuje se výslovnost.

Stále se ještě objevují agramatismy, ale nejsou již tak výrazné:

→ Ještě neumí říct „r“ a „ř“.

→ Zaměňuje sykavky, především „c“ za „č“ a „s“ za „š“:

„*Umím pocítat.*“ – Umím počítat.

„*Svítí sluníčko.*“ – Svítí sluníčko

„*To je masle.*“ – To je mašle.

→ Stále má problémy se změkčováním, ale postupně se zlepšuje.

Shrnutí Petrova řečového vývoje

Petr si začal osvojovat první hlásky kolem šestého měsíce života, kdy začal opakovat slabiky „baba“ a „mama“. Později se toto žvatlání rozšířilo o slabiky „dada“ a „tata“ a to v devátém měsíci Petrova života. V tomto věku již také reaguje na mnoho dětských her, jako jsou „Kopy, kopy, gól!“, „Tetka, kam jdete“ nebo „Kde je Péťa?“, při které se Petr schovával za plenu a pak s úsměvem vykoul. Jeho první skutečná slova se objevila v prvním roce života, kromě slova „tata“ to bylo také slovo „haš“, které označovalo všechna chlupatá zvířata. V tomto věku již Petr také rozuměl mnoha pokynům, jako jsou „Udělej hají.“ nebo „Podej.“. Jeho slovní zásoba se postupně rozšiřovala nejprve o zvířata („čiči“) a později také o různé osoby („mama“), dopravní prostředky („ato“) a další věci z Petrova okolí. Kolem druhého roku života. Petr začal používat slovesa („papa“ - papat) a přídavná jména („maí“ – malý), tudíž se objevila první dvouslovná spojení („Máma páče.“ – máma pláče) a ještě o něco později první jednoduché věty („Auto bydí gaga.“ – Auto bydlí garáž.). Během třetího roku života se Petrova výslovnost postupně zdokonalovala a zpřesňovala. Věty se stávaly složitějšími („Můžu dostat kousek vajíčka, posím?“). Petr začal ve většině případů správně skloňovat i časovat a kromě sloves začal používat také příslovce, spojky apod. Pochopitelně se objevovaly agramatismy, jako je vynechání nebo záměna hlásek, problém se změkčováním apod., ale ty jsou v tomto věku naprosto běžné. Ve třech letech je Petr schopný se bez problémů s kýmkoli domluvit, dokáže vyjádřit veškeré své potřeby a rozumí všemu, co se mu řekne. Zajímavé je,

že Petr mluví velmi spisovně. Je to pravděpodobně z toho důvodu, že jeho otec pochází z Moravy, takže dává Petrovi dobrý jazykový vzor.

Diskuze

H₂: Domnívám se, že rozvoj řeči bude plynulý a v normě.

Petr si skutečně osvojil řeč v normě odpovídající danému časovému období, dokonce by se dalo říci, že u něj, pokud jde o řeč, došlo k částečné akceleraci. Tato akcelerace se netýká výslovnosti, která naopak naprosto odpovídá danému vývojovému období, ale týká se slovní zásoby, která je velmi bohatá, až nezvykle na dítě jeho věku, a také Petrovo vyjadřování je na dost vysoké úrovni, která u tříletých dětí není zcela obvyklá. Rozvoj jeho řeči byl postupný a plynulý, fáze vývoje z velké části korespondují s teoriemi prezentovanými v odborných publikacích.

Závěr

Platnost **H₂** se potvrdila.

3.3. Hypotéza č. 3

Předpokládám, že při malém věkovém rozdílu sourozenců se potvrdí Adlerovo a Lermanovo pojetí sourozeneckého pořadí, kdy děti na sebe budou žárlit.

Fotografie (celkem 12) vztahující se k této hypotéze naleznete v příloze č. 2.

Shrnutí sourozeneckého vztahu mezi Petrem a jeho bratrem

Když bylo Petrovi necelých dva a půl roku, narodil se mu bratr, dále ho nazýváme Tomáš. Rodiče na narození sourozence Petra dlouho dopředu připravovali. Často poslouchal maminkino rostoucí břicho (*Příloha č. 2, foto č. 1*) a často sděloval okolí, že bude mít bratra nebo sestru. Těsně po narození byl z miminka nadšený, hodně ho pozoroval, neustále ho pusinkoval a všem oznamoval: „To je můj brácha.“ (*Příloha č. 2, foto č. 2, 3 a 4*). Na druhé straně také začal na bratra dost žárlit. Když například matka chovala Tomáše, Petr se jí věšel na nohy nebo jí řekl: „Dej ho do kočárku a pojď si se mnou hrát.“. Petrova žárlivost vzrostla, když Tomáš začal více vnímat své okolí a tudíž vyžadoval, aby se mu rodiče více věnovali. V té době si i Petr začal vynucovat větší pozornost a začal na sebe upozorňovat různými způsoby. Daleko více se vztekal, malému bráškovu bral hračky, občas se také stalo, že po něm hodil balónek nebo do něj strčil. Některé negativní projevy, které se mohly zdát zlomyslné, ale pravděpodobně nedělal s úmyslem, aby bratrovi ublížil, spíše si s ním chtěl hrát a ještě neodhadl, na co je zralý a co ještě nezvládne. Od té doby se chtěl také s rodiči více mazlit, zvlášť když zrovna chovali Tomáše (*Příloha č. 2, foto č. 5*). Zajímavé je, že když byl Petr s někým úplně sám, tzn. že měl někoho jen sám pro sebe, veškeré negativní chování vymizelo a byl naopak velmi hodný. Žárlení se poměrně stupňovalo. Čím je ale Tomáš starší a začíná se samostatně pohybovat, tím více ho Petr začíná brát jako partnera a stále častěji se objevují situace, kdy svého malého bratra brání. Například, když si ho chce někdo pochovat, tak říká: „Už ho radši vrať mamince.“ Když někdo jen z legrace řekne, že si Tomáše nechá, zarazí ho slovy: „To nejde, to je náš Tomášek.“. Také se stalo, že jiné dítě chtělo vzít Tomášovi hračku a Petr mu razantně řekl: „To je mého bráchy, neber mu ji.“.

Začíná si dokonce s bratrem daleko častěji hrát, například se spolu honí po čtyřech nebo se schovávají apod. (*Příloha č. 2, foto č. 6, 7, 8 a 9*). Petr také často maluje obrázky, kde je Tomáš (*Příloha č. 2, foto č. 10*), a když Tomáš pláče, tak ho utěšuje nebo mu dá dudlík. Tomáš na Petra také velmi kladně reaguje, rád ho pozoruje, směje se na něj asi nejvíc z celé rodiny a také ho napodobuje (*Příloha č. 2, foto č. 11 a 12*). Zároveň ale začíná na svého staršího bratra žárlit, odstrkuje ho od matky a nejraději se s ní mazlí, když je u ní právě Petr. Myslím si, že čím bude Tomáš starší, tím lepším bude pro Petra partnerem a žárlivost u obou bude ustupovat.

Diskuze

H₃: Předpokládám, že při malém věkovém rozdílu sourozenců se potvrdí Adlerovo a Lemanovo pojetí sourozeneckého pořadí, kdy děti na sebe budou žárlit.

Petr začal po narození bratra skutečně žárlit a neustále se dožadoval pozornosti. Situace byla možná o to horší, že byl poměrně hodně malý, když se mu narodil sourozenec a nedokázal proto pochopit, že se najednou musí dělit nejen o hračky, ale i o rodičovskou lásku. Jak uvádí Adler i Leman, žárlivost a rivalita mezi sourozenci je naprosto běžná, zvláště když je mezi dětmi malý věkový rozdíl.

Závěr

Platnost **H₃** se mi zcela potvrdila.

3.4. Hypotéza č. 4

Domnívám se, že zásadní vliv na psychický, senzomotorický a motorický vývoj Petra mají jeho rodiče a širší rodina.

Fotografie (celkem 40) dokumentující tuto hypotézu se nacházejí v příloze č. 3.

Shrnutí rodičovského vlivu na Petrův celkový vývoj

Petr žije v úplné rodině, má matku a otce, a jak už bylo výše řečeno, má i bratra. Také širší rodina, jako prarodiče, tety a strýcové jsou s ním velmi často v kontaktu. Matka je s ním od narození doma na mateřské dovolené, takže je to právě ona, která s ním tráví nejvíce času. Již od nejútlejšího věku si povídají, matka mu popisuje vše, co s ním dělá, například když ho obléká, a také mu od malička čte a zpívá. Zřejmě z tohoto důvodu má Petr ke knížkám velmi kladný vztah. Dokáže u nich na svůj věk sedět poměrně dlouhou dobu (*Příloha č. 3, foto č. 1 a 2*). Má rád klasické knihy a pohádky pro malé děti, například „Povídání o pejskovi a kočičce“, „Krtček“, „Včelí medvídci“, „Bob a bobek“ nebo „Maxipes Fík“, které nejen, že si rád „čte“, ale rád je také poslouchá z gramofonu a CD (*Příloha č. 3, foto č. 3*). Řadu krátkých epizod zná nazpaměť a dokáže je zjednodušeně převyprávět. Má také oblíbené úkolové knihy, kde jsou například magnetická zvířátka nebo geometrické tvary, které musí do knížky správně vkládat podle předlohy. V poslední době rád poslouchá vymyšlené příběhy, které mu nejčastěji před spaním vypráví otec. Vždy si předem řekne, jaké postavy a věci se mají v příběhu vyskytovat a vyžaduje, aby to otec dodržel. S otcem si také velmi rád hraje s auty. Dávají jim různá jména a vymýšlejí společně různé dialogy, které auta mezi sebou vedou. Petr je, pokud jde o pohádky a příběhy, velmi vnímavý, proto se rodiče pokusili s ním jít do Naivního divadla v Liberci na dětské představení „Kolíbá se velryba“. Pro Petra to byl velký zážitek. Tři čtvrtě hodiny seděl úplně nehnutě a bedlivě pohádku sledoval. Stejně tak reagoval na představení mateřských škol, které se konalo v liberecké ZUŠ, kde děti zpívaly a tančily. Vůbec nechtěl odejít, i když představení trvalo dvě hodiny. Samozřejmě také rád sleduje pohádky v televizi, ale tuto činnost má dost omezenou. Smí se dívat pouze na „Kouzelnou školku“, kterou sleduje ráno, když vstane, a také se

smí dívat na dvě až tři krátké pohádky večer před koupáním. Občas se dožaduje televize i mimo vyhrazenou dobu, ale rodiče se snaží striktně dodržovat daná pravidla. Kromě pohádek velmi rád poslouchá písničky. Dříve miloval písničky od Dády Patrasové nebo Jaromíra Nohavici, ale v poslední době má nejraději písničky z pohádek a večerníčků. Mnoho z nich zná nazpaměť a snaží se je zpívat.

Kromě čtení a zpívání má Petr mnoho oblíbených aktivit a her. Rád staví domy nebo auta z lega (*Příloha č. 3, foto č. 4 a 5*), různé vlakové dráhy, silnice a města (*Příloha č. 3, foto č. 6, 7 a 8*). Na to má teď matka vzhledem k mladšímu synovi méně času, a tak se Petr velmi brzy naučil stavět dráhu pro vláček i silnici sám a vždy matku volá, ať se jde podívat, jak se mu to povedlo. Začíná stavět jednoduchá puzzle nebo maluje obrázky. Nejraději kreslí auta (*Příloha č. 3, foto č. 9*) a autobusy (*Příloha č. 3, foto č. 10*), ale zvládne i sluníčko (*Příloha č. 3, foto č. 11*) nebo sněhuláka (*Příloha č. 3, foto č. 12*). Je spokojený, když někdo maluje podle jeho pokynů. Často používá větu: „Namaluj, co ještě umíš.“. Nejoblíbenějšími hračkami jsou samozřejmě autíčka, se kterými jezdí po silnicích, a dává jim různá jména, ale s potěšením také vytváří zoologickou zahradu, staví komíny z kostek apod. Dokáže si hrát sám, ale daleko raději si hraje s někým. Kromě dospělých začíná také upřednostňovat děti. Navštěvuje občas dětské koutky, kde se setkává s různými vrstevníky a hraje si s nimi. Je mezi dětmi velmi spokojený (*Příloha č. 3, foto č. 13, 14 a 15*).

Rodiče i prarodiče se snaží pro Petra vymýšlet různé zajímavé aktivity, aby ho nejen zabavili, ale také rozvíjeli. Chodí s ním často na dětská hřiště (*Příloha č. 3, foto č. 16*), do zoologické zahrady (*Příloha č. 3, foto č. 17 a 18*), dětského koutku (*Příloha č. 3, foto č. 19 a 20*), navštívili dětský karneval, (*Příloha č. 3, foto č. 21 a 22*) pohádkový les nebo tradiční libereckou velkou a malou řapku (*Příloha č. 3, foto č. 23 a 24*). Byli se podívat i do botanické zahrady, ale ta Petra příliš nezaujala. Také se s ním zúčastnili akce nazvané „Den země“, kde se děti hravou formou seznamovaly s ekologií. Petr tam měl možnost pohladit si různá domácí zvířata, lovil jakoby odpadky z vody nebo maloval obrázky (*Příloha č. 3, foto č. 25, 26 a 27*). Pravidelně chodí s dědou na hokej, kde je velmi pozorným divákem (*Příloha č. 3, foto č. 28*) a s tátou zase navštívil fotbalový zápas. Poprvé si tam mohl zkusit kopnout do opravdového fotbalového míče (*Příloha č. 3, foto*

č. 29). Před Vánocemi se rodiče vždy snaží navštívit alespoň jeden adventní koncert před radnicí, kde zpívají děti, rozsvěcení vánočního stromu a rej čertů na Mikuláše, aby pomohli navodit tu správnou vánoční atmosféru (*Příloha č. 3, foto č. 30*). S babičkou navštívil „Velikonoce v Galerii“, kde se velmi kreativně zapojoval do různých tvůrčích aktivit, jako je malování a lepení vajíček. Často jezdí s rodiči a prarodiči na chatu, kde má v oblibě procházky po lese, hledání hub (*Příloha č. 3, foto č. 31 a 32*) nebo sbírání borůvek (*Příloha č. 3, foto č. 33*). Společně také podnikají různé výlety, například na Ještěd apod. (*Příloha č. 3, foto č. 34*). V poslední době také s rodiči nebo tetou a strýcem provozuje aktivitu zvanou „Geocaching“, která spočívá v tom, že podle GPS souřadnic hledají na různých místech ukryté poklady (*Příloha č. 3, foto č. 35 a 36*). Petra to velmi baví, protože na něj na konci cesty čeká nějaká drobná odměna. Vždy si totiž může z pokladu vzít jeden drobný předmět, ale musí tam za něj dát jiný. Občas je pro něj těžké se rozhodnout, co si vybrat, protože by si nejraději odnesl všechno, ale když ho rodiče rozumně usměrní, tak to nakonec vždycky zvládne.

Důležitou aktivitou, kterou dělá společně s matkou a občas i s otcem, je kojenecké plavání. Chodí pravidelně plavat od devátého měsíce života. Plavání se stalo jeho oblíbenou činností. Nejen, že vůbec nemá strach z vody, ale bez problému dokáže sám plavat s kruhem, bez obav skočí do vody nebo se potápí (*Příloha č. 3, foto č. 37 a 38*). Také chodí s matkou od dvou let pravidelně cvičit, takže je velmi pohybově zdatný. Skáče na trampolíně, chodí po kladině, leze na žebřiny nebo cvičí podle předlohy (*Příloha č. 3, foto č. 39 a 40*). Tyto dvě aktivity jsou pro Petra velmi důležité, protože v tu dobu má matku vždy jen sám pro sebe. Rodiče se tímto snaží, aby se necítil ostrčený, když se teď musí o všechno dělit se sourozencem. Petr totiž velmi touží, aby se občas někdo věnoval pouze jemu.

Diskuze

H₄: Domnívám se, že zásadní vliv na psychický, senzomotorický a motorický vývoj Petra mají jeho rodiče a širší rodina.

Rodiče i širší rodina se velmi podílejí na Petrově celkovém vývoji. Především rodiče se mu velmi věnují, vymýšlejí pro něj různé aktivity a poskytují mu tak velké množství podnětů, aby se mohl všestranně rozvíjet.

Závěr

Platnost H_4 se plně potvrdila.

ZÁVĚR

V prvních třech letech života si dítě vytváří předpoklady pro veškeré dovednosti, které v pozdější době využívá ať už v mateřské nebo základní škole. Rozvíjejí se pohybové dovednosti, řeč, sociální vztahy, které jsou nezbytné pro celkový rozvoj v dalších vývojových obdobích. To vše závisí na přísunu podnětů, které k dítěti přicházejí z okolního světa, a velmi záleží na tom, jakým způsobem jsou dítěti předávány. Nejdůležitější roli hrají rodiče, kteří jsou, především zpočátku, prostředníky mezi dětmi a vnějším prostředím a mají tudíž možnost jejich vývoj znatelně ovlivnit.

V Petrově případě probíhal vývoj z velké části tak, jak jej prezentují odborné publikace zabývající se touto tematikou. Byl plynulý a postupný a v podstatě korespondoval s normami obvyklými pro dané vývojové období. Drobné nedostatky, jako například pozdější osvojení hygienických návyků nebo opožděné lezení, nebyly natolik výrazné, aby nějak významně ovlivnily jeho budoucí život. Petr je naopak rychle dohnal a dnes již nemá problémy v žádné z těchto dovedností. Na druhé straně jsem u něj zaregistrovala i dovednosti, které zvládl výborně, v některých případech dokonce s předstihem. Akcelerace se týkala především řeči. Petr si již v takto nízkém věku dokázal vytvořit nezvykle bohatou slovní zásobu a jeho vyjadřování je také na vysoké úrovni, která není zcela běžná pro tříleté dítě. Je to způsobeno především tím, že žije v láskyplném a podnětném prostředí. Rodiče se mu od malička zodpovědně věnují a poskytují mu velké množství podnětů. Vytvářejí mu tak dobré zázemí pro jeho vývoj.

Novou zkouškou se mu stalo narození sourozence, kdy se vyrovnával s tím, že se musí s bratrem o vše dělit a také si k němu začal vytvářet sourozenecký vztah. Získal tak roli staršího bratra, která sebou přináší mnoho nových zkušeností. Veškeré tyto podněty ovlivnily, především pozitivně, jeho celkový vývoj a zapříčinily, že je Petr velmi šikovný, chytrý a společenský chlapec. Má velmi hezký vztah jak se svými rodiči, tak s bratrem a širší rodinou, a velmi dobře vychází i s ostatními dětmi a dospělými.

Vybrala jsem si toto vývojové období právě proto, že dítě během této doby projde nejvýraznějšími změnami v celém svém životě. Velmi rychle se mění jeho tělesné proporce a také se zdokonaluje jeho vnímání okolního světa. Dítě pomalu začíná chápat souvislosti mezi různými jevy, začíná mít potřebu dorozumět se s ostatními lidmi, vytváří si k nim určité vztahy a díky tomu se ze závislého jedince postupně stává malá samostatná osobnost. To, jakým způsobem se dítě rozvíjí během těchto tří let, se výrazně odrazí v jeho dalším mentálním růstu v předškolním a školním věku a v podstatě ovlivní celý jeho budoucí život.

POUŽITÁ LITERATURA

1. ALLEN, K. E.: *Přehled vývojové psychologie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-055-0
2. BRIERLEY, J.: *Sedm prvních let života rozhoduje*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80- 7178-484-2
3. DRAPELA, V. J.: *Přehled teorií osobnosti*. 4. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-766-3
4. GAVORA, P.: *Úvod do pedagogického výzkumu*. 1. vyd. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6
5. LANGMEIER, J.: *Vývojová psychologie pro dětské lékaře*. 1. vyd. Praha: Avicem, 1983. ISBN neuvedeno
6. LEACH, P.: *Dítě a já*. 2. vyd. Praha: Otovo nakladatelství, 1998. ISBN 80-7181-203-X
7. LEMAN, K.: *Sourozenecká konstelace*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-430-3
8. MATĚJČEK, Z.; LANGMEIER, J.: *Počátky našeho duševního života*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1986. ISBN neuvedeno
9. PIAGET, J.; INHELDEROVÁ, B.: *Psychologie dítěte*. 4. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-608-X
10. ŠTEFANOVIČ, J.: *Psychologie pro gymnázia a třídy gymnázia s pedagogickým zaměřením*. 1.vyd. Praha: SPN, 1982. č. 44-00-12/4
11. VÁGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0

FOTOGRAFICKÉ PŘÍLOHY

Těsně po narození

Šest měsíců

Jeden rok

Dva roky

Tři roky

Přílohy jsou v jiném souboru.